



TISZAVÖLGY

a Szövetség az Élő Tiszáért Egyesület lapja

Tiszavölgy alatt én nem csak a Tisza ágyát értem és azon tért, melyre a kicsapongó Tisza árja terjed, de mind azon folyók és vizek ágyait és kiöntési lapályait is, melyek a Tiszába omlanak, u.m. Szamost, Bodrogot, Sajót sat. sat.

(Széchenyi)

I. ÉVFOLYAM,
2. SZÁM

LECSAPOLÁS

**A VÁSÁRHELYI TERVET IS FELÁLDOZTÁK
A KÖLTSÉGVETÉSNEK**



Valaha innen indult, azután több lépcsőben hat tározóra „apadt” az elképzelés, amelyből ma mindösze kettő épül. A terv komplex elemei sorra eltűntek, közben az árvizek okozta kár lassan eléri a beruházásra szánt eredeti összeget.

További írásunk a ... oldalon

IMPRESSZUM

„Tiszavölgy” A Szövetség az Élő Tiszáért Egyesület lapja.
Szerkeszti: a Szövetség elnöksége. Főszerkesztő: Barát József.
Felelős kiadó: dr. Veres Nándor, elnök. Gépelési munkálatok: Túró Noémi

TARTALOM:

Dr. Andrásfalvy Bertalan
gondolatai a SZÖVET-nek.

Miért fontos az ártéri
tájgazdálkodás?

25 évig nem lesz árvíz?

Mitől lehet egy gazdaság
„minta-gazdaság”?

Akkor sem volt könnyebb...

Mi lesz veled magyar
agrárium és vidék?

Mennyire
„Latinamerikanizálódunk”?

Stratégiai irányváltás
a vidékpolitikában

Tájgazdálkodó munka
a Bodrogon

KIOP program
az Alpár-Bokrosi öblötben

Móricz lelkületével
a vidéki Magyarorszáért

Füves Ember

Molnár Géza:
Egy szelet kenyér

Tisza és szemlélet

Forrásfeltárás a SZÖVET
akciócsoportjai számára

Halál a konyhában

„...Vizes időük vóutak”

A szegényember esete
a falusi levegővel

Könyvajánló

A lap kiadását támogatja az
UNDP-GEF-KvVM „Élő Tiszáért”
programja.



Lapba szánt írásokat szívesen
várunk a szerkesztőség címén:
5056 Nagykőrű, Május 1. út 1.
(Barát József, főszerkesztő
névére címezve) vagy drótpostán:
barat@elotisza.hu.
Honlap: www.elotisza.hu



Dr. Andrásfalvy Bertalan gondolatai a SZÖVET-nek

1. A legnagyobb veszélyt közép-távon abban látom, hogy a Tisza hajózhatóvá tételére kényszerítik a kormányt. Mintegy egy évvel ezelőtt a napilapok is írtak erről, érdeklődésünkre megtudtuk, hogy ebben az ügyben a VITUKI már kutatásokat folytat. Hogy milyeneket, arról nincs tudomásom, lehet, hogy csak hatásvizsgálat, lehet, hogy ennél már több. Mivel ez medermélyítéssel jár, következményei katasztrofálisak lehetnek. A „VTT komplex végrehajtása, mely legalább 30 tározót hoz létre a Tisza mentén” (Memorandum a Tiszáról, 1.lap) bennem aggályokat ébreszt. Egyáltalán, a víztározó ellenében az ártér természetes „rehabilitációjával”, mert maga az ártér a víztározó. Amit az eddigi víztározó építésről hallottam, elszomorító, de, csak hallottam, közelebbi ismereteim nincsenek.



Fenntarthatatlan lesz az a nagyüzemi rablógazdaság, melyet folytatunk, támogatunk és kíváncsként tanítunk is az egyetemen. Különösen nálunk, e biodiverzitásban gazdag, de nagyon sérülékeny Kárpát-medencében. Az ártérületek sikeres rehabilitációja talán megkönnyíti az azon kívüli területek megmentését is, az egykori dülörendszert, a biotópok, ligetek, fás legelők, a gyóták visszaállítását, a kiegyensúlyozott földhasználatot és gazdálkodást, végül pedig az emberi társadalomban is egy igazságosabb elosztást. Ez a remény megmaradásunkban is. Mindez elképzelhetetlen egy erkölcsi megtisztulás nélkül.

2. Előbb-utóbb tisztába kell tenni a földtulajdon-viszonyokat. Ez nehéz lesz. Véleményem szerint a mai, polgári jog szerinti földmagántulajdon fenntarthatatlan. Egyáltalán az a földtulajdon, melyen a tulajdonos azt teheti, amit akar, az emberiség hosszú történetében csak néhány percnyi időre valósult meg a legújabb korban. Nem véletlen, hogy a magyar nagybirtok, a majorsági gazdálkodás párhuzamosan a vízrendezésekkel jött létre. Egyáltalán a vízrendezések és az erdők, melyek az árterekhez hasonlóan közösségi használatban voltak, kisajátítása hozta létre azt a torz magyar földbirtokszerkezetet, melynek köszönhetjük újkori történelmünk minden kudarcát. Ennek köszönhetjük az Alföld kiszáradását, a Kárpátokban megkezdett tarvágásokat, az árvizeket Székelyföldön, de ennek köszönhetjük Trianont, az egykézést, a magyarság életerejének megtörését és tragikus fogyását, mai megosztottságunkat is. Ahol ember és ember közt megszűnik egy méltányos szolidaritás, ott fordul az ember saját természeti környezete ellen is, sérül a biodiverzitás. Mindez szorosan összefügg: ember az emberrel, ember a természettel, ember a Teremtővel való kapcsolata párhuzamos. Egyszerre romlik meg az Élet kárára.

Az utóbbi időben egyre jobban ezek az összefüggések érdekelnek, és az a tudatos történelemhamisítás, ami e szomorú tényeket el akarja rejteti a nagyközönség, egy ország és a Világ szeme, tudata elől. (Amikor például második honfoglalásnak nevezik a vízrendezéseket, pedig az az első nagyobb földfosztás volt, vagy Trianonra és a román nacionalizmusra hivatkozunk, pedig a magyar országgyűlés törvényei tették lehetővé több mint félmilliónyi székely kiűzését saját lakhelyéről, ha kellett, karhatalom segítségével, csak azért, hogy az u.n. „fabárok” kivághassák a havasok erdeit. stb. Ez utóbbi gaztott elkendőzésére meghamisítottuk nemcsak a történelmet, hanem még a szépirodalomnak erre vonatkozó utalását is kihúztuk a tankönyvekből.)

De a SZÖVET és hasonló erőfeszítések reménységet adnak. Nem lesz könnyű dolgunk, de az a tény, hogy már tudjuk, mit kell tennünk, nagy dolog. És egyre többen akarják is.

Ezzel a jó reménységgel kívánok boldogabb Új Esztendőt a SZÖVET-nek és minden áldozatkész tagjának!

Hosszúhetény, 2006 dec. 30.

Andrásfalvy Bertalan

3. Előbb-utóbb azok a megfontolások, melyek az ártéri gazdálkodás rehabilitációjához vezettek, el fognak vezetni a nem ártéri területek „rehabilitációjának” szükségességéig is.

A címlapon a Vásárhelyi-terv továbbfejlesztésének tervezése során eleinte (2000-2001-ben) vizsgált 30 tározó-helyszín látható. A 30-ból mára jó, ha 10-11 maradt a tervben, ha hihetünk a most készülő törvénymódosítási javaslatnak. Erről bővebben az xxx. oldalon lévő cikkünkben olvashatnak. (A képek forrása a Vásárhelyi-terv továbbfejlesztése hivatalos dokumentációja: <http://www.vizugy.hu/vasarhelyi/doc/doc.htm>.)



Miért fontos az ártéri tájgazdálkodás?

A tiszai ártér biológiai változatossága (biodiverzitás) nagy érték nemcsak helyi szinten, de globális értelemben is. Ez az érték köszönhető az egyedi földrajzi és vízrajzi adottságoknak és az évszázadokon keresztül folytatott ártéri gazdálkodásnak, mely ember és természet teljes harmóniájában folyt. Sajnos ez az értékes biológiai változatosság az elmúlt százötven évben drámaian lecsökkent.

Ennek okai között szerepelnek a folyószabályozások, gátépítések, az intenzív szántóföldi termelés térhódítása, vízelvezések, erdőirtások.

„A folyószabályozások, ármentesítések és lecsapolások előtt a tiszai Alföldnek azt a nagy kiterjedésű területét nevezzük ártérnek és a tájban élők élelmeszerző tevékenységét ártéri gazdálkodásnak, melyet a hegyekből lefutó folyók árviizei több-kevesebb rendszerességgel látogattak, és termékenyítő iszapjukkal kővértették az elárasztott részeket. Az emberek a vizek szélére telepedtek, ott építették fel hajlékaikat, birtokba vették, művelésbe vonták a rendelkezésre álló száraz és nedves területeket – azaz élték a tájat, gazdálkodtak benne.” (Bellon Tibor, 2003)

Az ártéri gazdálkodásnak sajátos övezetessége volt. Négy szintet lehetett elkülöníteni.

1. A folyó szintje: Itt itattak, mostak, itt folyt a halászat, a közlekedés és az áruszállítás mind a folyó hosszában, mind keresztben.

2. Az árvízjárta területek: Ez volt a rétek, legelők, ártéri erdők világa morotvák, lápok, füzesekkel, nyárasokkal, keményfa-ligeterdőkkel. A rétek voltak a legeltetés szintjei. A magasabb hátakon gyümölcsösök díszlettek, helyenként szántókat.

3. Az ármentes területek: Ennek peremén jöttek létre a települések, a kertek és a szántók zöme.

4. A folyókat követő homokhátságok (Nyírség, Duna-Tisza közti homokvidék): a szárazlegelők területe.

Valamikor az a mondás járta, hogy a Tisza két rész vízből és egy rész halból áll. A Tisza halbősége azonban nem volt folytonos, évről évre tartó, hanem csak időszakosan ismétlődő, az árvizek kedvező vagy kedvezőtlen lefolyása szerint. Ha bőséges áradással jött a víz, akkor halbőség volt, de ha az áradás elmaradt, a halászat is visszaesett. A nagy árterület, a kedvező lefolyású árvíz, a területek időszakos kiszáradása, majd újbóli elöntése, a legelőterületek pihentetése mind kedvezően hatott a halak fejlődésére és szaporodására.

A tájban élő emberek nem kísérelték meg az áradó víz útjának elzárását, sőt arra törekedtek, minél nagyobb területre jusson víz. Az évenként rendszeresen érkező nagy árvizeket az alföldi falvak népe szétvezette az ártér minden zugába: halászó tavakba, kaszálókra, legelőkre, a gyümölcsösök aljába. A vizek szétterítésével mérsékeltek az árvizek pusztító hatását. Védtek falvaikat, szántóikat, és azt a vízgazdálkodási rendszert, amit részben maguk hoztak létre és maguk gondoztak. Ezt az összetett gazdálkodási tevékenységet nevezik manapság fokgazdálkodásnak.

A fok volt tehát az ártér kulcsa, ezeken keresztül közlekedett a folyó vize áradáskor és apadáskor a meder és az ártér között. A valódi fokokat a természet alkotta és éllette. A vízjárás természetét kiismerve azonban a középkor embere is épített fokokat, s ezáltal rendszerbe kapcsolta az ártér vízfolyásait, laposait. E vízrendszer kialakításának célja az ártér hasznosítása, az ártéri haszonvételek biztosítása volt.

Ez az időszak a „nedves gazdálkodás” ideje. Az áradások bő vízhozama, a dús vegetáció, a kiterjedt vízfelületek nyomán rendszeres, esővel is felérő harmatképződés jellemezte.

A török kor hadmozgásai elűzték a fenntartó lakosságot és az idők során elveszett az a tudás, ami ezt a vízrendszert éllette. A XVIII. század végére az árterek a gondozás hiányában el-mocsarasodtak, a vízfolyások iránya kiszámíthatatlanná vált. A vízügyi szakemberek és a történészek feltételezik, hogy a nagy mocsárvidékek pl. az Ecsedi-láp a malomgátak építése és a medertisztítások elhanyagolása következtében növekedtek nagy kiterjedésűvé.

A XVIII. század közigazdászai talán már nem is sejtette a középkori vízgazdálkodás eredményeit és elveit. Külföldi példákra csak azt látta, hogy a vizek összeszorításával, a mocsarak kiszárításával gabonatermő földeket lehet teremteni.

Az ármentesítések és lecsapolási munkálatok következtében a mentett oldalra már csak hulló csapadék formájában jutott nedvesség. Ezért ezt a szakaszt „száraz gazdálkodásnak” nevezik.

De a gátakon belül ekkor még tovább élt a rét- és legelőgazdálkodás, az erdő- és gyümölcskultúra, az övzátanyokon pedig a rövid tenyészidejű egyényári növények termesztése.

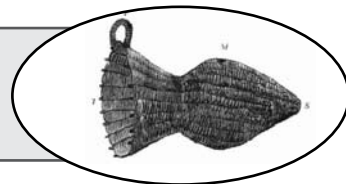
A gátakon kívül teljesen átalakult a táj. Erőteljes mezőgazdasági művelés indult meg az egykor vízjárta területeken. Hamar kiderült azonban, hogy nem mindegyik földterület alkalmas a művelésre. A pihent, kotus földek néhány évig ontották a búzát, aminek a XIX. század végén különösen jó piaca volt. De utána „kilobbant a föld termőereje”, sok helyen abba kellett hagyni a szántóföldi hasznosítást. „Ha a Tisza ágyában marad, belefér a gabonánk a zsákunkba!” járta a mondás.

Ditz Henrik (1869) írja a vízrendezésekről: „...nagyon is egyoldalúlag csak a meghódított mérföldeket vették számításba, s csak későn látták be, miképp a víz lecsapolása által a talajt részben elrontották, nemhogy javították volna. A víz átkát jól ismerték, áldását csak hiányából kezdték ismerni.”

Visszaállították a legelőket, azonban hiányzott a területről a víz.

„Amíg és ahol az állattenyésztés uralkodik, nemigen van szükség ármentesítésre (legfeljebb vízelvezetésre), hiszen a tavaszi áradások a rétek és legelők természetes, sőt kívánatos megöntözését jelentik.” (Károlyi Zsigmond, 1973)

A száraz klímájú közép- és dél-alföldi területeken egyre gyakrabban pusztított az aszály. Ugyanakkor a csapadékosabb esz-



tendőkben a feltört földeken, az egykori vízjárásokban megállt a víz. Máshol a szikesedés tette lehetetlenné a termelést.

A vizek halászati haszna, halhozama azonban jelentősen csökkent a szabályozások következtében, mivel a halakat megfosztották természetes ivóhelyeiktől.

„A Tiszának hajdani meseszerű halbősége a szabályozás óta teljesen elenyészett, a víz egyenes folyása s a meredek partjai a halszaporodást nem kis mértékben gátolván.” (Lehoczky Tivadar, 1881)

Napjainkra sokfelé hasznavehetetlen, értéktelen területekké váltak a hullámterek, melyeknek egyetlen rendeltetést szabtak: kiszolgálni a levonuló áradásokat. Ugy tűnik azonban, ennek a feladatnak egyre kevésbé felel meg a gátak közé szorult keskeny, hullámtéri sáv. A mentett oldal védelme már nem tartható fenn a töltések emelésével, erősítésével – az egyre gyakrabban érkező, szélsőségesen magas árhullámok biztonságos levezetése csak a vizek hullámtéren kívüli, szabályozott széletterítésével oldható meg. **A hajdani árterek újraélesztése nem csupán az árvizek elleni védekezés hatékony módja lehet, hanem a régi ártéri gazdálkodási hagyományok felelevenítését is szolgálhatja, és hozzájárul a terület természeti értékeinek és jellegzetes tájképének megőrzéséhez.**

Az ártéri tájgazdálkodás során az árhullámmal érkező vízmennyiség részben helyben marad és hasznosul: a területen tározódva enyhíti a csapadékhányos időszakok kedvezőtlen hatásait. Az ártéri tájgazdálkodás során az ismét vízjárta ártéren a gazdálkodók a jelenleginél kevesebb szántóföldet tartanak fenn - kihagyva a művelésből az időszakosan és állandóan vízzel borított térszíneket. Ennek köszönhetően mozaikosabbá válik a táj, a természeti és gazdálkodási folyamatok eredményeként újraélednek a vizes élőhelyek, a nádasok, a rétek, legelők, az ártéri erdők és gyümölcsösök. Így a nagy ráfordítási igénnyel, magas termelési kockázattal jellemezhető gazdálkodási módokat részben felválthatja a kisebb anyagi ráfordítást, de nagyobb odafigyelést és „táji ismereteket” igénylő „régi-új” tájhasznosítási forma az ártéri tájgazdálkodás.

Összeállította: Ebessfalvi Sarolta

Felhasznált irodalom:

Bellon Tibor: A Tisza néprajza.

Ártéri gazdálkodás a tiszai Alföldön.

Timp Kiadó, 2003.

Lehoczky Tivadar: Bereg vármegye monográfiája, 1881.

UNDP-GEF dokumentáció

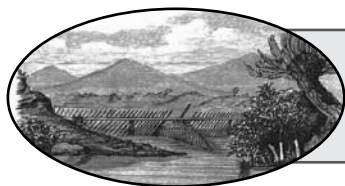
25 évig nem lesz árvíz?

A Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztériumban áprilisban készült el az a törvénytervezet, mely a a Vásárhelyi-terv továbbfejlesztéséről szóló 2004. évi LXVII., valamint a vízgazdálkodásról szóló 1995. évi LVII. törvény módosításáról szól. A tervezet nem vesz tudomást az elmúlt évek súlyosbodó árvizeiről, illetve aszályairól és a VTT megvalósítását 25 évre tolná ki. Mintha az elkövetkező évtizedekben nem egyre súlyosabb természeti katasztrófákra kellene számítanunk. Beláthatatlan árvízi kockázatnak tenné ki a Tisza-mente népet, egyúttal megvalósítaná téve a VTT korábbi, komplex árvízvédelmi-vidékfejlesztési-természetvédelmi koncepcióját. A WWF Magyarország és a Szövetség az Élő Tiszaért elfogadhatatlannak tartják ezt az elképzelést, ezért nyílt levélben tiltakoztak a környezetvédelmi és vízügyi miniszternél, kérték a törvényjavaslat visszavonását. Az alábbiakban a miniszternek eljuttatott állásfoglalást mutatjuk be.

A jogszabálytervezet (a továbbiakban: Tervezet) a 2004-es VTT-törvény felülvizsgálatát irányozza elő, összhangban az 1003/2007. (I.24.) Korm. határozattal. A tervezet szövege és indoklása a törvény módosítás okát a 2006. évi árvízi, és a Vásárhelyi-terv végrehajtásával kapcsolatos tapasztalatokban és a költségvetési megszorításokban jelöli meg. A Részletes előterjesztés szerint az 1999-2001 közötti árvizek után a „lakosságban fokozódott a veszélyérzet, és növekedett a biztonság megteremtésének igénye.” Az

anyag később utal arra, hogy 2006. tavaszán az „árvízi katasztrófa helyzetet csak széleskörű társadalmi összefogással, az erők koncentrálásával, a vízügyi szolgálat műszaki irányító tevékenységével sikerült elkerülni és az árvizet a védvonalak között tartani.” A Vezetői összefoglaló szerint a „[...]rendkívüli árhullámok ismételt igazolták, hogy az árvizek elleni védelemnek kizárólag a töltések magasítására és erősítésére szorítkozó megoldása nem járható út és a Vásárhelyi-terv továbbfejlesztésében megfogalmazott [...] program megvalósítása a megoldás, kiegészítve a meglévő árvízvédelmi rendszer létesítményeinek előírás szerinti fejlesztésével.” Teljességgel érthetetlen a helyzetelemzés és az indokok felsorolása után a következtetés, miszerint: „A 2006. évi árvíz tapasztalatai, valamint a finanszírozási feltételek 2007-től való megváltozása szükségessé teszi a 2004. évi LXVII. törvény módosítását. A Vásárhelyi-terv program törvényi ütemezését is fel kell oldani és az új koncepció szerinti, teljes program megvalósítását az EU pénzügyi ciklusaihoz kell igazítani.”

Az árvízi kockázatnak a tervezet szerint is elismert folyamatos emelkedése indokolhatatlanná teszi a Vásárhelyi-terv megvalósításának 25 évre tervezett elnyújtását és az EU-forrásokhoz igazítását. Ez alatt a 25 év alatt a Tisza-mente a várható szélsőséges időjárási jelenségek miatt egyre súlyosabb árvizekkel, és a klímaváltozással, valamint a jelenlegi vízrendezési, vízhasználati gyakorlattal is összefüggő súlyosbodó aszályokkal kell, hogy szembenézzen.



Ennek jelei az elmúlt évek tapasztalatai alapján nyilvánvalóak. A hullámterek feltöltődése, az árvízvédelmi fővédvonalak fokozódó igénybevétele valószínűtlenné teszik, hogy a 25 éves időtáv alatt nem kell rendkívüli árvízi katasztrófákra számítani a Tisza-mentén élőknek. Várhatóan már a következő néhány évben árvízi tározók épülnek a környező országokban a vízháztartás szélsőségeinek enyhítésére (Ukrajna tekintetében ezek a törekvések nyilvánvalóak). Ebben a helyzetben Magyarország, mint alvízi ország még a jelenleginél is kiszolgáltatottabb helyzetbe kerülhet, ha az árvízvédelemre és vízviszatarásra egyaránt alkalmas rendszerét nem fejleszti kellő ütemben.

Nem világos, mit takar a Vezetői összefoglaló azon kijelentése, miszerint a VTT-t a kormány „kiemelt programként kezeli”, amikor éppen a Tervezet javasolja a program megvalósításának eredeti, törvényben rögzített határidejének egy emberöltőnyi távolságba történő kitolását. Valamint deklarálja, hogy a kivitelezésre az EU-s forrásokhoz feltétlenül szükséges hazai társfinanszírozásnál több forrást nem szándékozik fordítani. A „kiemelt programot” illetően maga az anyag jegyzi meg a Részletes indoklásban, hogy az „időközben bekövetkezett költségvetési megszorítások hatására ezek a fejlesztések gyakorlatilag leálltak.” Az árvízvédekezéssel kapcsolatos kisebb beruházások előrehaladtak, valamint az első két tározó építése is folyamatban van, ugyanakkor a megvalósítás intézményrendszerének (tájgazdálkodási irodák, VTT tárcaközi koordinációs programiroda) előkészítése nem haladt előre, a tárcaközi bizottság működése hosszú ideig szünetelt. Agrár-környezetgazdálkodási kifizetésekre 2009-ig az FVM nem tervez pályázati kiírásokat megjelentetni, ami a gazdálkodókat elbizonytalanítja a programban való részvételt illetően. Márpedig a helyi közösségek bizalma és támogatása nélkül a tájhasználatváltás nem megvalósítható.

A technikai kivitelezés elvei számos ellentmondást tartalmaznak. Jóllehet az anyag elismeri a VTT megvalósításához kapcsolódóan a tájhasználatváltás szükségességét, ugyanakkor a megvalósítás elvei a Tervezetben olvasható formájukban ezt nem tennék lehetővé. Az ezzel kapcsolatos belső ellentmondásokat az anyagban fel kell oldani, amire részletes javaslatainkat megtesszük.

A Tervezet jelenlegi formájában elfogadhatatlan, mert a fokozódó árvízi veszélyeztetettség, illetve a tiszamenti területeken a tájhasználatváltás, a vízmegtartó képesség növelése iránti erősödő igény ellenére a VTT megvalósítását megfogadhatatlan időtávra tolja ki. Konceptiójában alkalmatlan a vizek okszerű hasznosítására – visszatartására és tájgazdálkodási rendszerek kiépítésére. A Tervezetet mind konceptiójában, mind a pénzügyi ütemezést tekintve átdolgozásra javasoljuk.

Az előirányzott 11 tározó megépítésére biztosítani kell a 2013-ig terjedő időszakban a forrásokat és lehetővé kell tenni a tározóterekben és a kapcsolódó területeken a tájgazdálkodási rendszerek kiépítését. Amennyiben ezt a Kormány, illetve az Országgyűlés nem teszi

Idézet a jogszabály-tervezetből:

„A fentiek alapján az egységesen kezelt - a Tisza-völgy árvízi biztonságát megteremtő - Vásárhelyi-terv elemei:

- a meglévő árvízvédelmi létesítmények fejlesztése;
- a tiszai nagyvízi meder vízzállító-képességének javítása;
- 1,5 milliárd m³ térfogatú árvízi tározó rendszer (10-11 db tározó) kiépítése.

A műszaki létesítmények megvalósítása mellett elengedhetetlen a nem szerkezeti módszerek (árvízi monitoring és előrejelző rendszer) fejlesztése is.

A teljes VTT program a szükséges tervezési feladatokat, a társadalmi és hatósági egyeztetések a területszerzés, a kulturális örökségvédelem időigényét, és különösképpen a forrás-biztosítás reális lehetőségeit is figyelembe véve mintegy 25 év alatt fejezhető be.

A 2007-2013. közötti időszakban az építés alatt levő két tározón kívül (Cigánd-Tiszakarádi, Tiszaroffi), további négy (Szamos-Kraszna köz, Hanyi-Tiszasülyi, Nagykunsági, Nagykőrüi tározó I. üteme) megépítésére nyújthat lehetőséget az ÜMFT KEOP-ban tervezett, VTT-re előirányzott forrás. Ugyanebből a forrásból előrehalad a meglévő árvízvédelmi létesítmények fejlesztése, a nagyvízi meder vízzállító képességének javítása, illetve a védekezés olyan nem szerkezeti módszereinek fejlesztése, mint például a vízrajzi előrejelző rendszer, monitoring, üzemelési infrastruktúra.

lehetővé, úgy a tiszamenti területek árvízi és aszály veszélyeztetettségének, a potenciális katasztrófáknak a politikai felelősségét vállalnia kell. Mindez tovább gyorsítja a terület társadalmi és gazdasági leszakadását is.

Budapest 2007. április 26.

Szövetség az Élő Tiszáért;
Kajner Péter, elnökségi tag
WWF Magyarország;
Márkus Ferenc, igazgató

A nyílt levél szövege elolvasható honlapunkon
(www.elotisza.hu).

ÁRVÍZVÉDELMI FEJLESZTÉS MŰSZAKI FELADATAI BECSÜLT KÖLTSÉG	Becsült költség A teljes program összesen kb. milliárd Ft	Becsült költség 2007-2013 ÜMFT KEOP* milliárd Ft
A meglévő árvízvédelmi létesítmények fejlesztése	250-280	34 000
A Tiszai nagyvízi meder vízzállító-képességének javítása	60-65	21 500
A Tisza-völgyi árapasztó rendszer tározói	120-150	51 000
ÖSSZESEN:	430-495	106 500

* A pénzügyi ütemezés a KEOP intézkedéseire jóváhagyásra kerülő keretek függvényében változhat. [Feltehetően a jogszabálytervezetben gépelési hiba található, így vélhetően az ebben az oszlopban szereplő számok nem milliárd, hanem millió forintban értendők. A hibát itt nem javítottuk a szöveghűség miatt. A szerk.]



Sallai R. Benedek

Mitől lehet egy gazdaság „mintagazdaság”?

Miután az FVM az elmúlt években is adott különféle díjakat különféle gazdaságoknak, ezért elsőként is tisztázni kell: minek a MINTA gazdaságáról beszélünk, amikor el szeretnénk dönteni, hogy az „Élő Tiszáért” program kapcsán mi is legyen „mintagazdaság”, és mi is legyen annak kritériuma, hogy valami azzá válhasson.

Az „Élő Tiszáért” program alapelveiről vélhetően nem kell bővebben szólnom, hiszen mind a jelen, mind az előző lapszámban volt erről szó több írásban. Tehát ha a program szellemiségének a mintáját keressük egy gazdaságban, akkor valami olyat keresünk, ami a valós fenntarthatóságot szolgálja, ami hozzájárul a táji, mezőgazdasági, kulturális diverzifikációhoz, ami igazán helyi – és tájhoz alkalmazkodó.

Mikor el szeretnénk dönteni, hogy miként is képzeljük mi a vidék jövőjét, akkor most azokat az alapköveket keressük a mintagazdaság programmal, amely példaértékű lehet és minta. Nem példa más tájnak feltétlenül (hiszen a tájjal való együttműködés igénye mindenhol EGYEDI lehetőségeket teremt), de példa szellemiségében, tevékenységében. Példa és minta tehát az, amit keresünk, egyben egy tiszteletreméltó harc végvára a globalizációs folyamatokkal szemben, egy-egy kis szigetében a magyar vidéknek.

Mikor vállaltam, hogy felvázolom az első verzióját valaminek, ami majd többek vitájának az alapját képezi, örömmel tettem, mert lehet, hogy majd boncolgatják és támadják néhol, de teljességében közreadhatom legalább, hogy mit gondolok én a példaértékű gazdaságról, és milyen gazdaságok azok, amelyeknek a támogatását én fontosnak tartanám.

Kritériumok, melyeket az alábbiakban felvázolok, amiktől szerintem a fenntarthatósági elvárásokat teljesíti egy gazdaság, tehát olyan, amelyekre én nyugodt lelkiismerettel azt mondanám, hogy „mintagazdaság”.

Szerintem alapfeltétel, kell hogy legyen a mintagazdaságnak, hogy egyáltalán valaki a programunkban erre a címre pályázzon, hogy:

- a gazdaság családi léptékű gazdaság, és nem nagygazdaság;
- a gazdaság helyi ember kezében van, tehát olyan, aki helyi lakos;
- többféle mezőgazdasági művelést is végez, mert a monokultúra nem kívánatos a tájban;
- legalább a gazdálkodásának egy része extenzív művelés.

Véleményem szerint ezek nem túl szigorú feltételek alapnak, épp ezért, az, hogy mitől valóban mintaértékű valami, én egy részletesebb pontozási rendszerben határoznám meg. Ebben a rendszerben meghatároznám a minimum pontszámot, amiktől valaki elnyerheti a „mintagazdaság” címet, és az alábbi pontozási tételekkel vizsgálnám meg a gazdaság tevékenységét. Előnyt élvezne, és pl. 0-10 pontig osztályozva vizsgálnám az alábbi szempontokat, hogy előnyt élvezzenek azok a gazdaságok, amelyek:

- Ha környezetkímélő gazdálkodást folytat teljesen.
- Komoly súllyal van jelen extenzív gazdálkodási mód, kiemelten az ártéri gazdálkodás, hagyományosan kezelt gyümölcsös, legeltetési állattartás, és mindenképp alul marad az intenzív szántóföldi művelés.
- Ha magas genetikai értéket képviselő magyar fajtákat szaporít, tenyészt.
- Ha tájjellegű fajtákat szaporít, tenyészt;
- Ha közvetlenül kiépített helyi feldolgozással és értékesítéssel van kapcsolata termékeivel, vagy ilyen helyi értékesítésben közvetlenül részt vesz.
- Esetleg, ha bioterméket állít elő;
- Ha foglalkoztatásban helyit foglalkoztat.
- Ha képzett, bölcs fajta gazdálkodó.
- Ha a gazdálkodási épületeiben hagyományos, tájjellegű elemeket, technológiákat alkalmaz.
- Ha keletkező gazdálkodási mellékterméket (esetleg akár veszélyes hulladékot is) megnyugtatóan (ha nem is feltétlenül jogszerűen) kezeli.

Mindezek mellett szinte kizáró oknak érezném, ha olyan gazdaság pályázna a címért, amely:

- Nem felel meg az alapfeltételeknek
- Kizárólag multiknak ad el, vagy exportra termel

A programban igyekszünk dolgozni azért, hogy hamarosan beindulhasson a „mintagazdaság” program-elem, és itt az ideje, hogy eldöntsük, mi is lesz a minta.

A szerző őstermelő,
a Nimfea Természetvédelmi Egyesület
munkatársa



D.r Tóth Albert

Akkor sem volt könnyebb...



Spontán módon kialakult fokrendszer egy belvízfolton
(Mezőtúr, 1999.június)

A Kárpát-medence népeinek sorsát döntően a víz határozta meg. A víz egyszerre volt áldás és átok ezen a tájon. Egyszer ellene, máskor érte kellett küzdeni. Ez a történelmi sorsparancs ezer évekre visszatekintve igaz, de a jövő emberének is megválaszolandó kérdés, megoldandó feladat, örökös küzdelemvállalás.

A küzdelem mindig kihívás is egyben. Sikerét, kudarcát, végkimenetelét a mindenkori társadalmi viszonyok határozzák meg, de legfőbbképpen az adott érdekviszonyok döntenek el.

Az elmúlt esztendőben két olyan dátumra is emlékezhettünk volna, ami alkalmat kínált a tapasztalatok, tanulságok leszűrésére. Sajnos, mind a Tisza-menti táj népessége, mind pedig az országos közvélemény is némán vette tudomásul e két jelentős kerek évfordulót.

Az egyik a Mirhó-gát megépítésének 220 évvel előtti megindítása, a másik, reá hatvan évvel, a Tisza-völgy általános átfogó rendezésének megkezdése Tiszadobnál.

A Közép-Tisza-völgy népe Illéssy János nagykun kapitány irányításával 1786. október 4-én kezdte meg a mai Abádszalók térségében a Mirhó-fok elzárását. Gróf Széchenyi István pedig 1846. augusztus 27-én a tiszadobi Andrásy birtokon személyesen végezte el az első kapavágást, amivel a hatalmas Tisza-völgyi tájátalakítás kezdetét vette.

Vizsgáljuk meg e két korszakos tájátalakító beavatkozásnak az előzményeit és következményeit. Leginkább a tanulságok leszűrésére összpontosítva. Szögezzük le: valamennyi tájbeavatkozásnak szükségszerű velejárója, hogy egyszerre jár kárral és haszonnal. Külön-külön kétféle következmény nem létezik. Ez bizonyosság. Sőt, ha úgy tetszik: közhely: Ennek ellenére ítéleteinkben, köznap-i vitáinkban hányszor, de hányszor csak az egyik oldalt hangoztatjuk a tisztességes mérlegelés helyett. Már ez is alkalmat teremt a meddő, értelmetlen vitára, a helyzet téves megítélésére.

Ezen a tévedésen alapuló helyzeten sokat segíthet a múltbeli történések ismerete, a tapasztalatok leszűrése, és nem utolsósorban a bölcs értelmezés.



Dr. Tóth Albert előadást tart a Kárpát-medence vízrajzi sajátosságairól

Milyen következményekkel járt a Mirhó-gát megépítése?

A Mirhó-gát megépítésével gyökeresen megváltozott az egész Közép-Alföld vízrajzi állapota, s ennek hatására az itt élő emberek gazdálkodási- és életkörülményei. A korábban századokon át a fok- és ártéri gazdálkodást folytató népeség víz nélkül maradt, hiszen a Tisza rendszeres árvizei már nem töltötték meg a térség lapályait. Ezt a drámai változást igen szemléletesen írja le Györffy István a Nagykunsági krónikában: „Nem sürgette a kun ember a belvizek lecsapolását soha. Ha rajta állott volna, ma is minden úgy lenne, mint régen volt. A vízi életbe hatszáz éve belenőtt, s ma úgy érzi magát, mint a partra vetett hal. Megszámíthatatlan nyája eltűnt, csodálatra méltó tájfajta teljesen kivesztek. Lecsapolt földjeinek őseréje pár évtized alatt kilobbant. Sívó szik lett a rétek, fertők helyén, mely évről-évre tovább terjed és lassanként megeszi az egész határt...”. Ez a mérlegelés egyik oldala. Vitathatatlan, hogy ez tájökológiai szempontból egy káros beavatkozás, hiszen a táj természetes ökológiai egyensúlyát felborította.

Másfelől jelentkezett egy társadalmi szorítás, ami szűkszerűvé tette a tájba való beavatkozást. Vagyis: a vízszabályozást a termelőerők fejlődése követelte meg, de igényelte a Habsburg abszolutizmus merkantilista gazdaságpolitikája is, amit jól bizonyítanak az országgyűléseken hozott vízszabályozási törvénycikkek is. Sajnos a gyakorlati végrehajtási szépséghibája – függő helyzetünkből eredően – az volt, hogy Bécs a megannyi vízszabályozás ügyét csak járulékos elemnek tekintette, s az összbirodalom érdekének rendelte alá.

Így – bár akadtak állami ármentesítések is – a magán földesúri és megyei törvényhatósági vízszabályozások voltak többségben. Érthető tehát, ha különösen becsesek számunkra a nép összefogásán és a közös akaraton alapuló munkálatok. Ilyen saját kezdeményezésből született meg és jól szervezett közmunkában széles társadalmi erőfeszítéssel valósult meg a Mirhó-fok elzárása is.

A Mirhó-gát megépítésével az egymás ellen feszülő érdekütköztetések rendkívüli módon felerősödtek. Korabeli levéltári dokumentumokat tanulmányozva tömegével találkozhattunk szomszédos települések tanácsaitól származó olyan jegyzőkönyvi hivatkozásokkal, amelyekből kiviláglik, hogy adott esetben kinek mi a fájdalmas panasz. Egyikük a vízért, másikuk a víz ellen háborog. Könnyű belátni, hogy a belterjes gazdálkodásra áttért, földművelő lakosság sérelmezi a megújuló árvizek fenyegető pusztításait, a rét-gazdálkodóknak, a külterjes állattartóknak pedig a rétek rendszeres megöntése volna a kívánatos.

Egyre több panasz hangzik el a kiszáradt terület „székes volta” és „hasznavehetetlensége” miatt. Az érdekütköztést jól példázza a szomszédos települések egy időben (1796) keletkezett panasz, igen eltérő helyzetmegítélése. Kunhegyes elöljárósága pl., amely korábban „megsírathatatlan” és kimondhatatlannak” nevezte veszteségét, hamarosan „károsnak mondta kis magára nézve” a Mirhó-gátat, mivel „a nádvgágás, halászás, csíkászás, kenderáztatásbeli beneficium (= kedvezmény) elmúlt.” Karcag és Kisújszállás elöljárói, bíráló megjegyzéssel emlékeztetik Kunhegyest a



SZÖVETSÉG AZ ÉLŐ TISZAÉRT

gátépítés előtti helyzetére: „vissza kellett tekinteni az elmúlt boldogtalan időkre, s meg lehet látni, hogy akkor volt a legsiralmasabb sorsa, amikor azon hasznokkal tetszés szerint élt „ – hangzik a bíráló.

Ezek után nézzük meg, hogy a Mirhó-gát megépítését hatvan évvel követően, miként kellett Gróf Széchenyi Istvánnak megküzdeni igazáért, azért, hogy a Tisza-völgy rendezési programja következtében végbemehessen kontinensünk vízzel kapcsolatos legnagyobb tájtalálkítása.

Már most szögezzük le, hogy ez akkor sem volt könnyű vállalkozás! Elég, ha csak Kossuth és Széchenyi történelemből tanult programkülönbségeire gondolunk. Kossuth a fejletlen hazai ipar gyorsított gyámolításához fogott a Védegylet-mozgalom meghirdetésével. Számításai-
ban a kezdeti lelkesültség után csalatkoznia kellett, mivel e vállalkozása – ellentétben a Tisza-völgy rendezésével – gazdaságilag megalapozatlan volt. A kereslet-kínálat piaci törvényszerűségei helyett a hazafias buzgalomra épített. Talán erre a fiaskóra is gondolt Kossuth, amikor a későbbiekben Széchenyiről a következőket írta: „Újjait a kornak ütőerére tevő és megértette lüktetését. És ezért, egyenesen ezért tartom Őt a legnagyobb magyarnak...”.

Széchenyi a haza felvirágoztatásának sorskérdéseit a Tiszavölgy-ármentesítésében látta. Az Eszmetöredékek különösen a Tisza-völgy rendezését illetőleg című híres röpiratában ezt világosan meg is fogalmazta: „...magasabb nemzeti szempontból kívánom a magyarság e bölcsőjének minél előbbi és minél férfiasb kifejlését, világos előttem – s bár ne volna e tekintetben oly sok vak – hogy bizony a dunántúli és egyéb magyarság is nemzetiség dolgában csak hervadozni és kora halálra jutni fog, ha pusztulásnak indul a Tiszavölgy”.

Egy politikailag megosztott országban egy ekkora vállalkozás sikeres végrehajtása szinte megoldhatatlan nehézségekbe ütközött. Tépelődését, naplójának drámai bejegyzése tanúsítja: „Ó Istenem, nem vagyok-e bolond, gyenge és enervált létemre ily nagyot merni?”

Széchenyi tisztán látta, hogy az ellenzék gyenge gazdasági ereje miatt önmagában nem képes e feladatot megoldani, ugyanakkor a kormányzat anyagi támogatása mit sem ér, ha azt az Alföld birtokossága gyanakvással szemléli.

A vizek átfogó rendezéséhez sem a kormányzat, sem pedig az érintett megyék nem foghatnak hozzá, mert egyikük sem képes önmagában a munkákat következetesen végrehajtani. Meggyőződése volt, hogy az ügy legkitartóbb támaszai maguk a part menti birtokosok és lakosok lesznek. Vagyis a vállalkozást érdemben csak kettős – állami és birtokosi – érdekeltségre lehet alapozni. Ez a felismerés jelenleg és a jövőben is a sikeres



**Dr. Tóth Albert
egy terepbejáráson
szakértőkkel konzultál**

végrehajtás záloga. Ebben lehet érdemi szerepe a civil szerveződéseknek is!

Terveinek reális valóra váltási lehetőségét állami funkcióba kerülése jelentette. Az uralkodó 1845-ben megbízta a Helytartótanács Közlekedési Bizottságának elnöki teendőivel. Ez a mai fogalmaink szerint a közlekedési miniszteri pozíciót jelenteti.

Ezzel viszont Széchenyi népszerűsége egyszeriben jelentősen csorbult. Még a fontolva haladók sem álltak egyértelműen mellé, annyira nem volt előnyös az

időtájt a Helytartótanács megítélése.

A megváltozott közhangulatot jól mutatja, hogy még kinevezése előtt 1845 nyarán kocsiját – melyben feleségével utazott – sárral megdobálták, a megyegyűlésen lepisztogták, kifütyölték. Névtelen levélben halálosan megfenyegették.

Ennek ellenére 1845 őszén erőltetett tempóban végrehajtja tiszai körútját. Debrecenben népes ünnepelő se-reglet fogadta. A város és a Hajdú kerület küldöttsége díszpolgári oklevéllel köszöntötte. Innen Tiszadobra utazott, ahol megalakították a Tisza-Dobi Társulatot.

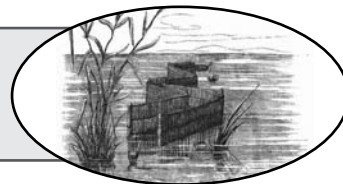
Jeles dátum a Tisza-völgy szabályozásának történetében 1845. október 10-e. E napon Kunmadarason, Fegyverneken át érkezett meg Szolnokra, ahol díszbédék és vacsorák helyett macskazene várta. A szegényes kocsmában mindenki maga fizette fogyasztását. Meny-nyire más volt ez, mint a fényes debreceni fogadtatás! Itt ugyanis attól tartottak a birtokosok, hogy a felsőbb szakaszon majdan elvégzett munkák a nyakukra hozzák a vizet. Ráadásul az ellenzési urak a grófban a Helytartótanács emberét látták, ezért aztán nem különösebben lelkesedtek a szabályozás gondolatáért. Tiszai útját Szegeden fejezte be, ahol szintén ünnepélyesen fogadták. Szegedről Kecskeméten át október 16-án este érkezett vissza Pestre.

Alig három hét alatt a mérleg: közel ezer kilométer lovaskocsin, számtalan hivatalos találkozó és öt társulati toborzóülés. Fényes fogadtatás, teljes támogatás – lehurrogás, kifütyölés, ellenszegülés egyaránt jellemezte ezt a tiszai körutat. És ebben döntően az egymás ellen feszülő, ellentétes érdekek voltak a viszály szülői.

A munka neheze viszont még hátra volt! Az első tiszadobi kapavágásig még tíz hónap volt hátra. Ez idő alatt drámai dolgok történetek....

Legközelebbi írásomban erre szeretnék rávilágítani, választ keresve arra is hogy tisztességes-e manapság „csak” Vásárhelyi Terv Továbbfe-jlesztéséről beszélni.

**A szerző az „Alföld Program”
létrehozója**



Ángyán József:

Mi lesz veled magyar agrárium és vidék?



A vidék mai súlyos helyzete nem egyik napról a másikra alakult ki, ám az utóbbi időben rohamosan mélyülő válság katasztrófaközeli állapotba juttatta a falu, a vidék gazdaságát és társadalmát. Sajnálatlaltal kell azt is megállapítanom, hogy a rendszerváltás óta tapasztalható – zömében spontán – piaci folyamatokhoz a politika, az állam – rövidebb időszakok gyengének bizonyult próbálkozásaitól eltekintve – csupán asszisztált, azok befolyásolására legfeljebb halvány

kísérleteket tett, és amit nálunk az eredeti tőkefelhalmozás, a vadkapitalizmus, a globalizáció, a rendszerváltás és az EU csatlakozás „egybecsúsítása” eredményezett, az valóban nem ad okot optimizmusra. Mindezek ellenére a jövőre vonatkozóan nem gondolom azt, hogy a folyamatok végzettszerűsége ne hagyja számunkra mozgásteret, még ha nem is lesz egyszerű a fejlődést a vidék, a magyar társadalom többsége tényleges érdekeinek megfelelő irányba terelni.

A falusi, vidéki modernizáció magyarországi folyamatainak elemzése során annak az évszázados trendnek a felmutatására szokás hivatkozni, amely egyébként valóban a mezőgazdasági foglalkoztatottak számának jelentős csökkenésében is megragadható, és azt sugallja, mintha az a fejlődés, a modernizáció, a modernitás, a korszerűség egyik törvényszerű velejárója lenne. Kétségtelen tény, hogy a mezőgazdaság iparszerű fejlődése az élők munkája, az emberi részvétel rohamos csökkenését, „*hatékonyságának*” növekedését és ezzel együtt a vidéki népesség mezőgazdaságból való fokozatos kiszorulását hozta magával. Azzal a megállapítással is egyet lehet érteni, hogy ez a hatás gazdasági, politikai rendszerektől függetlenül, a társadalmi modellbeli eltérés ellenére jelentkezik. Vítám nem is ezekkel a megállapításokkal van.

Kételyeim alapvetően arra vonatkoznak, hogy az egyetlen, törvényszerű modernizációs út valóban ez az iparosodás, a koncentráció és centralizáció erősödése, a mesterséges erőforrás-ráfordítás növelése, az ember „*kicsérélése*”, a termelés automatizálása, ipari technológiákkal való telítése, a modernitás mércéje pedig az ebben az irányban történő előrehaladás foka lenne.

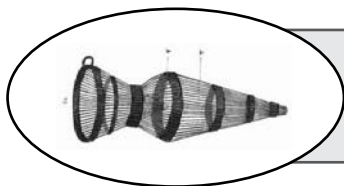
A mezőgazdaság ugyanis megítélésem szerint mindig is több volt, mint egyszerű árutermelő ágazat. A jó minőségű, egészséges és biztonságos élelmiszerek és más nyersanyagok előállításán túl egyéb feladatokat is ellátott. Tájat, élővilágot, talajt, vizet, környezetet is „*termelt*”, nemzeti kultúránk részeként őrizte és továbbfejlesztette a földhöz („*ager*”-hez) kötődő kultúránkat, és közvetlenül vagy a hozzá kapcsolódó tevékenységek révén munkát, megélhetést adott a vidék embere és közösségei számára.

Álláspontom szerint ez ma sincs másképpen! Néhány évtizedes agráriparosítási, természetmaximalizálási „*kitérő*” után ismét rá kell jönnünk, hogy a mezőgazdaságnak a minőségi termelési feladatok mellett környezeti és társadalmi (foglalkoztatási, szociális, kulturális) feladatokat is magára kell vállalnia. Ez utóbbiak olyan – az egész társadalom és a helyi közösségek számára egyaránt fontos – „*ökoszociális szolgáltatások*”, amelyek helyben keletkeznek, nem „*importálhatók*”, és amelyekért – amennyiben hajlandó és képes ezeket a teljesítményeket a társadalom számára nyújtani – a mezőgazdaságot, a gazdálkodót fizetség illeti meg.

Rá kell ébrednünk arra is, hogy a vidéki térség nem csupán a termelés hagyományos színtere, hanem egyben társadalmi és biológiai élettér is. Ha tehát a környezethasználatot csupán a termelés, a tőkemegtérülés hatékonyságának növelési szándéka vezérli, akkor az élettér-funkciók komoly veszélybe kerülhetnek. Ilyen körülmények között a környezet és a helyi társadalom eróziója, leépülése nem csupán a termelés visszaeséséhez vezet, hanem az emberi létfeltételeket és az egész társadalom stabilitását is komolyan veszélyezteti.

Hogy ez nem csupán elméleti spekuláció, azt a „*fejlődés*” megvalósult dél-amerikai modellje – a maga tőkés nagybirtokrendszerével, bérmunkán, néhány növény, GMO-fajta monokultúrás, iparszerű tömegtermelésén alapuló gazdálkodásával, és a nagyvárosok körül kialakuló, a vidékről elüldözött családok százezreiből verbuválódó bádoggvárosaival, szociális gettóival – valamint az ellene éppen napjainkban, Dél-Amerika több államában kibontakozó nemzeti ellenállás talán kézzelfoghatóvá is teszi.

Magyarországon a ma még mindig mezőgazdaságból élő családok pusztasága, a hazai élelmiszer- és élelmiszerbiztonság megteremtésében, a táplálkozási és környezeti felté-



SZÖVETSÉG AZ ÉLŐ TISZÁÉRT

telekkel összefüggő népegészségügyi helyzet javításában betöltött stratégiai, nemzetbiztonsági szerepe valamint az általa megművelt és fenntartott területnek az ország összterületéhez viszonyított aránya önmagában jelzi, hogy az agrárium jelentősége a GDP-hez való közvetlen hozzájárulásánál vagy a foglalkoztatási statisztikákban jelletteknél lényegesen nagyobb – mondhatnánk azt is, hogy meghatározó – a vidék gazdasági, társadalmi és környezeti stabilitásának fenntartásában, annak fejlesztésében. A 706 ezer – részben vagy egészben a mezőgazdaságból élő – egyéni gazda, ezen belül az élethivatásszerűen mezőgazdaságból élő 200 ezer regisztrált magángazdaság és a 7 900 társas vállalkozás kezében lévő mező- és erdőgazdaság Magyarországon az összterület közel 85 %-ával közvetlenül érintkezve a kultúrtáj fő használója és fenntartója.

A vidék, de végső soron az egész magyar társadalom, mint fogyasztó, és mint a mezőgazdaság környezeti és társadalmi szolgáltatásainak igénybevevője alapvetően rá van utalva a mezőgazdasággal való együttműködésre, vagyis a magyar társadalom hosszú távú érdekeinek érvényesítése a parasztsággal kötött stratégiai szövetség megerősítése nélkül nehezen képzelhető el.

Mindezt azért érdemes meggondolnunk, mert az agrárium és a vidék, de az egész magyar társadalom problémáinak jelentős része éppen azzal függ össze, hogy – amint azt az utóbbi időben egyre gyakrabban hallom – „*a modernizáció mintegy két évtized alatt túllépett a parasztság évszázados termelési tapasztalatain és tudásán, gazdálkodási hagyományain.*” A tömegtermelő, iparos, technooptimista modernizációs zsákutóból valószínűleg hamarosan vissza kellene fordulnunk. Joggal tehető fel azonban az a kérdés, hogy akkor milyen irányba kellene mennünk? Milyen reális jövőkép rajzolható fel? Vagy milyen kiút kínálkozhat a jelenlegi helyzetből a falvak és a falusiak számára?

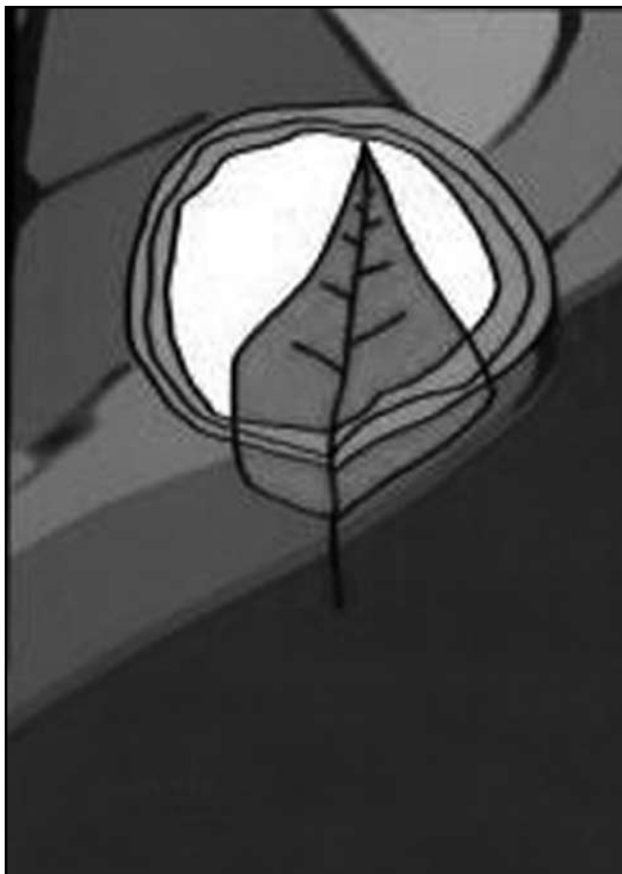
Magyarországnak – megítélésem szerint egyre világosabban láthatóan – olyan mezőgazdaságra, környezet- és tájgazdálkodásra lenne szüksége, amely úgy állít elő értékes, szermaradvány-mentes, egészséges és biztonságos élelmiszereket valamint egyéb nyersanyagokat, hogy közben megőrzi a talajainkat, az ivóvízbázisainkat, az élővilágot, a tájat és benne az embert, közösségeit és kultúráját, egyúttal munkát, meg-

élhetést biztosítva a lehető legtöbb ember számára. Szögezzük le, hogy vannak ilyen gazdálkodási rendszerek, és ezek reális alternatívát kínálnak.

Meggyőződésem ugyanakkor, hogy a minőségi termelési, a környezeti és a foglalkoztatási, népességmegtartó feladatainak egyaránt megfelelő mezőgazdálkodás megvalósítására csak a kis- és középbirtok meghatározó arányára épülő egyéni, családi gazdasági modell lehet alkalmas. Ez biztosítja ugyanis egyidejűleg a tulajdonosi szemléletből fakadó „jó gazda gondosságát”, az egymást követő generációk közti felelős viszonyt, valamint azokat a foglalkoztatási, minőségi termelési és környezeti teljesítményeket, amelyek az egész társadalom számára és a vidék hosszú távú megmaradása szempontjából egyaránt létfontosságúak.

Ahhoz azonban, hogy a kisebb mozaikokból, családi gazdaságokból építkező gazdaság szerkezet a kizárólag tőke-megtérülési, hatékonysági szempontokat mérlegelő, a környezeti és társadalmi hatások iránt érzéketlen nagy latifundiumokkal, tőkés megabirtokokkal és multinacionális tőkebefektető társaságokkal a piaci versenyben jobb eséllyel induljon, ezen önálló gazdasági egységeknek célszerű önkéntes társulásokat, közös beszerzési, tárolási, feldolgozási és/vagy értékesítési csoportosulásokat, szövetkezéseket (nem kolhozokat, de nem is nagy integrátorokra fűződő, azoknak egyoldalúan kiszolgáltatott fűrtöket!!) létrehozniuk. Ezen önkéntes gazdaösszefogást állami és közösségi eszközökkel kell támogatni.

A szuverén, erős, a jövőben bízó, léteben nem fenyegetett, tényleges döntési helyzetben lévő és döntéseiért maga is felelősséget vállaló gazdátársadalom kialakulásához a vidék és a város közti szolidaritáson, az egymásrataltság felismerésén, a népegészségügy, a környezet- és természetvédelem valamint a minőségi agrárgazdaság, élelmiszertermelés összekapcsolásán nyugvó „új társadalmi szerződésre” van szükség. Ez azon a közmegegyezésen alapulhat, hogy közpénzeket csak a köz számára hasznos teljesítményekért szabad és kell kifizetni. Miután tehát a társadalomnak nemcsak a gazdálkodók élelmiszer- és élelmiszerbiztonságot nyújtó termékeire, hanem azokra a szolgáltatásaikra is szüksége van, amelyekkel előmozdítható a vidék társadalmának fenntartása valamint a környezet védelme, a helyi természeti és táji értékek megóvása és mindezekkel a népegészségügyi helyzet





javítása, ezért ezen elismert teljesítményeiért, társadalmi szolgáltatásaiért rendszeres kifizetés illeti meg a gazdaságszolgáltatást, ha hajlandó gazdálkodását a társadalom érdekei szerint alakítani.

A leírt agrármodellre támaszkodva, abból kiindulva valószínűsíthető, hogy a vidékpolitika fő célja, a vidéki térségekben, falvakban és kisvárosokban a hagyományokra épülő polgári életvitel meghonosítása. Ehhez az agráriumot meghaladó területeken is gazdasági biztonságot kell teremteni, több lábon álló, diverz vidéki gazdaságot kell kialakítani, a tájat vonzó állapotban kell megőrizni, és az infrastruktúrát a kor színvonalára kell fejleszteni, amely azután elősegíti a kulturális igényesség növekedését is. Mindehhez az erős helyi közösségek kialakulását, a humán infrastruktúra fejlesztését szolgáló oktatásra, képzésre, tájékoztatásra valamint az e tevékenységek központjait jelentő iskola és önkormányzat megerősítésére van szükség. Így válhat a falu és a kisváros a nagyvárosokkal azonos mértékben becsült lakóhellyé és turisztikai célponttá.

A gazdasági diverzifikáció, a sokszínű, több lábon álló vidéki gazdaság kialakítása a vidékfejlesztés egyik legfontosabb tartópillére, melynek ki kell terjednie a nem mezőgazdasági – de alapvetően a termőföldre, a mezőgazdasághoz kapcsolódó, azt kiszolgáló vagy annak termékeit feldolgozó – tevékenységek fejlesztésére, az ezekre irányuló mikro-, kis- és középvállalkozások támogatására, a turizmussal kapcsolatos valamint a természeti örökség megőrzésére és kezelésére irányuló tevékenységek elősegítésére éppen úgy, mint a termelői-fogyasztói közösségek fejlesztésére, a helyi és regionális termékek és piacok támogatására, a régiók és kistérségek gazdasági autonómiájának növelésére.

A vidéki életminőség javításának fontos eleme az ellátás, az alapvető szolgáltatások (iskola, posta, egészségügyi ellátás, helyi közlekedés, stb.) megteremtése, fenntartása és fejlesztése, amelyek a vidéki gazdaság és társadalom számára nélkülözhetetlenek, egyúttal a helyi társadalom, a falusi közösségek identitását adják. Ezek a közösség számára fontos szolgáltatások érdemesek arra, hogy közpénzen megvásároljuk azokat, és fenntartásukat így a piacon is versenyképessé tegyük. Azokat nem felszámolni, hanem a versenyszférában tevékenykedő szolgáltatók számára közpénzből származó kiegészítéssel, támogatással jövedelmezővé kell tenni. Az életminőség javításának fontos eszközei a falumegújítás és -fejlesztés valamint a természeti és kulturális örökség védelme, a kulturális és közösségi, természeti és épített környezet értékeinek megőrzése és gyarapítása, e tevékenységek felkarolása is.

Mindezek forrásait saját közpénzeink ilyen irányú felhasználásán túl az EU megerősített, a 2007-2013-as időszakra vonatkozó agrár-vidékfejlesztési alapja (EMVA) 75-80 %-os mértékben biztosíthatja. Nincsenek ugyanakkor illúzióim a tekintetben, hogy az ezzel ellentétes jelenlegi kormányzati elképzelés, a „kapuvárosokban szigetszerűen megjelenő külföldi tőke” megoldhatná a magyar agrárium és vidék problémáit. Nem meglepő, hogy ebben a helyi közösségek számára ellenséges közegben a rendszerváltás óta tartó, zömében „spontán pia-

ci mechanizmusok” a jelenlegi helyzethez vezettek. Az államot azonban szilárd meggyőződéseim szerint éppen azért „hoztuk létre”, hogy a köz érdekében korlátok között tartsa ezeket a spontán piaci mechanizmusokat, a közpénzeket pedig ennek jegyében a köz számára hasznos teljesítmények honorálására fordítsa. A környezet, a gazdaság és a társadalom harmóniájának helyreállításában, kiegyensúlyozott, fenntartható fejlődésében csak akkor reménykedhetünk, ha abban a – György Lajos által megfogalmazott – „modern kétpártiságban”, amelyben az egyik oldalon a globális tőkeérdekek, a másik oldalon pedig a helyi közösségek érdekei állnak, az állam – eredeti funkciójának megfelelően – a közösségek pártjára áll.

A vidék és az agrárium válságának okait keresve azonban éppen arra kell rádőlnünk, hogy a ma világszere uralkodó – és Magyarországon szinte a végletekig vitt – neoliberális gazdaságpolitika az állam funkcióit illetően ezzel gyökeresen ellentétes álláspontot képvisel. Az embernek egyre inkább az a benyomása, minthogyha az állam a közösségek – családok, helyi közösség, nemzet – helyett a globális tőkeérdekek oldalára állt volna. Álljon itt ennek bemutatására Mihályi Péternek a közelmúltban, egy kerekasztal-beszélgetésen elhangzott néhány megdöbbentő mondata. Ez nem akárkinek a véleménye, hiszen Mihályi Péter közgazdász az újonnan létrehozott Államreform Bizottság nemrég megválasztott tagja, aki „Utolsó esély” címmel Csillag Istvánnal, Bauer Tamással és Bokros Lajossal együtt dolgozta ki a jelenlegi kormány gazdasági stratégiájának elvi alapjait. (Részlet a „Faluvég” című kerekasztal-beszélgetésből, Magyar Nemzet Magazin, 2006. május 20.)

„Mihályi Péter: Az oktatással kapcsolatban sincs a racionalizációnak alternatívája. Ne zárjuk be az iskolákat a kistelepüléseken? Az orvosi rendelőket is be kell zárni, a postát is! A biztosítók és a bankok már elvonultak onnan. A társadalmi dinamizmus a városiasodásból vagy a járásokká alakulásból áll. Az állam feladata, hogy arra ösztönözze az embereket, mozduljanak el onnét, ahol vannak. Ha falun maradnak, a gyermekeik helyzetét rontják, mert a kistelepüléseken nem lesz rendes egészségügy, rendes közlekedés. Aki a kistelepülések érdekeit védi, valójában az ott élők és azok gyermekei ellen beszél.

Lányi András: A hatvanas években óriási erővel folyt a kistelepülések felszámolása, hatalmas embertömeget hajszoltak a városokba, akiket egy gazdaságtalanul működő ipar fel tudott szívni. Ma senki nem tudna megfelelő munkát kínálni a számukra, ellenben jó megoldást jelentene a mezőgazdasági tevékenység, amelyre a kistelepüléseken igenis volna lehetőség, a városokban pedig felvevőpiac – ha az elhibázott agrárpolitika nem a hatalmas latifundiumoknak, feldolgozóipari monopóliumoknak, bevásárlóközpont-láncolatoknak kedvezne, hanem a fenntartható vidékfejlesztésnek adna esélyt és hitelt. A kistérségekben gondolkodó Európában a kistelepülés, hálá a közlekedési feltételek és a kommunikáció javulásának, nagyon is életképes. Kíváncsi, ha minden közszolgáltatást elviszünk onnan. Bizonyított, hogy az a falu, ahol az iskolát bezárják, megszűnik – ugyanis a szülőkorú felnőtt lakosság tíz éven belül elköltözik.

Mihályi Péter: Költözzön el!

Magyar Nemzet: Szűnjön meg a falu?

Mihályi Péter: Persze! Középkori hagyomány, miért kéne



fenntartani? Egész Nyugat-Európában nincs falu. A magyar települések többsége háromszáz főnél kisebb, életképtelen.

E megdöbbentő sorok után jogosan vethető fel, hogy vajon az általam felvázolt jövőkép eléréséhez szükséges tőke, munkakultúra, piac és politikai akarat rendelkezésre állnak-e vagy sem, illetve, hogy a világ – és ebben hazánk – errefelé halad-e vagy sem. Hol a parasztság, akire számíthatok? És hol az általam felvázolt modernizáció tőkefedezete? De legfőképpen hol a politikai akarat? Komoly kérdések ezek, amelyekre nem is egyszerű röviden válaszolni. Azért vegyük sorra a legfontosabbakat.

A falu társadalma ma valóban összetettebb, mint volt akár 2-3 évtizeddel ezelőtt, és benne a gazdasági társadalom – bár ma is meghatározó, de létszámában mégis – lényegesen kisebb csoportot képvisel. Sok településen már nem találunk többet, mint tizenöt-husz – valóban a földből élő – gazdaságát. Ráadásul ez a gazdasági társadalom is több rétegű, és sok függ attól is, hogy az ország melyik részén vizsgálódunk. Azokon a tájakon például, ahol régen nagy uradalmak voltak, s ahol ennek következtében jelentős lélekszámú cselédség élt, ott még ma is másoktól várja, mondják meg mit kell tennie. Ez a réteg nehezebben áll ki a saját érdekeiért. Ide sorolhatók azok a leszakadó, önállóságra képtelen rétegek, azok a falusiak is, akik munkanélkülivé lettek a nagy ipari vállalatok, állami gazdaságok, termelőszövetkezetek megszűnésével, és azok is, akik a fenyegető városi szegénység elől menekültek vidékre. Más a helyzet pl. Hódmezővásárhelyen és környékén vagy a Kunságban, ahol komoly hagyományai vannak az önálló gazdálkodásnak, az itt élő „*parasztpolgárok*” képesek körömszakadtáig védelmezni saját érdekeiket, kiállni a jogaikért.

Nos erre az újrászerveződő „*parasztpolgárságra*”, a kis- és középbirtokos rétegre számíthatok. És a hiedelmekkel ellentétben – bár a kormányzattól szinte semmi segítséget nem kapnak, mondhatnánk ellenséges politikai környezet veszi körül őket, mégis vagy talán éppen ezért – jelentős erő képviselnek. A regisztrált, élethivatásszerűen mezőgazdaságból élő magángazdaságok művelik már ma is a mezőgazdasági terület több, mint felét. Közéről ismerem ezt a gazdasági társadalmat, és a sorsom úgy hozta, hogy az elmúlt másfél évben még közelebb kerültem hozzájuk. Ha a szakmapolitika és a kormányzat csak kicsivel jobban segítené ezt a réteget, az egész falut és a vidéket is képesek lennének magukkal húzni, és munkát adhatnának a falu leszakadó rétegei egy részének is.

Ami a politikai akaratot illeti, nincsenek illúzióim. Ha a tőkés csoportok, a nagytőke érdekeit képviselő jelenlegi kormányzást nem sikerül megváltoztatni, úgy az éppen ezt a paraszti réteget hozza a legsúlyosabb helyzetbe. Magam úgy látom, hogy a „*parasztpolgárság*” elszánt arra, hogy szembe forduljon a gazdasági társadalom és a vidék ellehetetlenítéséhez vezető folyamatokkal, melyek az egész társadalmat végveszélybe sodorhatják. Az azonban valóban kétséges, hogy ez a réteg egyedül képes-e a viszonyokat megváltoztatni. Ereje tán

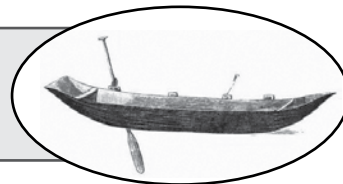
ahhoz elégséges, hogy ismét működébe hozza a társadalom „*kikapcsolt immunrendszerét*”, mozgósítsa ellenállóképességét. Bízom abban, hogy közel van a társadalmi léptékű kijózanodás ideje! Rádöbben a magyar társadalom arra, hogy a nagytőke érdekeit képviselő, vadkapitalista, a piac szentségében, mindenhatóságában fenntartások nélkül, vakon hívó hazai neoliberális gazdaságpolitika, annak Európa által már régen meghaladott formája végzetes következményekkel járhat nemcsak a vidékre, a gazdasági társadalomra, hanem az egész magyar társadalomra. Rádöbben arra is, hogy – a Vidéki Térségek Európai Kartája megfogalmazása szerint – „*város és vidék közös sorson osztozik*”, így a vidék problémái igen gyorsan elérik a várost is, és súlyos következményeket idéznek elő az egész társadalomban. Az az érzésem, hogy talán közelebb van ez a felismerés, a kijózanodás, mint sokan gondolnák.



Ami a forrásokat illeti, egy tévhitet el kell osztanom: alapvetően nem azok mennyiségével, hanem elképesztően egyenlőtlen elosztásával, szűk tőkés csoportok irányába terelésével van probléma. Valószínűleg nem véletlenül nyilatkozta Szanyi Tibor 2005 elején – amit azután a Figyelő közölt is –, hogy „*az agrárpénzek több mint 90 %-át kevesebb, mint 100 ember teszi zsebre*”. Bizonyára nem járt messze az igazságtól, hiszen akkor ő az FVM politikai államtitkáráként elég közel volt a források elosztásához. És nem kevés pénzről van szó. Az agrár- és vidékfejlesztésre rendelkezésre álló forrás már ma is meghaladja az évi 400 milliárd Ft-ot, és az EU megállapodás szerint – növekvő európai társfinanszírozás mellett – értéke 2013-ra meghaladja az évi 600 milliárd Ft-ot. Nem „*rózsaszínű álom*” tehát annak a programnak a megvalósítása, amely a vidék társadalmának és gazdaságának és benne az egyéni parasztgazdaságoknak megerősítését és összefogásuk segítségével piaci versenyképességük növelését eredményezheti. „*Csak*” az kell ehhez, hogy – amint már korábban írtam – „*közpénzeket csak a köz számára hasznos teljesítményekért kell és szabad kifizetni*”. Az a jelentős nagyságrendű közpénz, amit ma túlnyomó többségben tőkés társaságok extraprofitjának növelésére fordítunk, katalizálhatja a gazdasági társadalom, a gazdálkodó családok, a kis- és középbirtokok, vállalkozások és mindezzel a vidék gazdaságának és társadalmának megerősödését.

Összességképpen ismételtelen hangsúlyozni szeretném, hogy a környezet, a gazdaság és a társadalom harmóniájának helyreállításában, kiegyensúlyozott, fenntartható fejlődésében csak akkor reménykedhetünk, ha abban a „*modern kétpártiságban*”, amelyben az egyik oldalon a globális tőkeérdekek, a másik oldalon pedig a helyi közösségek érdekei állnak, az állam – eredeti funkciójának megfelelően – a közösségek pártjára áll.

A szükséges változashoz, az általam vázolt jövőkép irányába történő elmozduláshoz – megfelelő politikai akarat esetén – a mezőgazdaságot és a vidéket illetően a ma még létező gazdasági társadalom készen, a közpénzek és az általuk mozgósítható magánpénzek – multinacionális tőkeérdekeltségektől függetlenül is – rendelkezésre állnak.



Mennyire „Latinamerikanizálódunk”?

Gondolatok egy latin amerikai vidékfejlesztő szakértő látogatása kapcsán

Flachner Zsuzsanna, MTA TAKI

Az elmúlt héten Ian Cherrett, a FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations – az Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezete) guatemalai képviselője, aki a dél-amerikai földrészen a vidékfejlesztési programokat támogatja, egy nemzetközi kerekasztal megbeszélésen vett részt Budapesten. E kétnapos rendezvény keretében az új EU tag-államok és a 2004-ben csatlakozott országok magas szintű agrárszakértői és meghívott szakemberei a vidékfejlesztés fontosabb dilemmáira keresték a válaszokat. Egyik kiemelt kérdésként – főleg a hazánkat képviselő vezető jogászok, közgazdászok részéről – a latin-amerikai vidékfejlesztési modell, mint negatív fejlődési út elkerülésének lehetősége merült fel.

A FAO szakértő szerint – megismerve a Bereg térségben zajló

folyamatokat – mindaz, ami a Felső Tisza mentén történik ékes példája, hogy lehet elkerülni az intenzív mezőgazdaság és technológia-fejlesztés, export orientált nagybirtokszervezetre épülő nemzetközi cégek, tőzsdék által irányított törekény dél-amerikai modellt, mely mára a vidéki népesség elvándorlását, gettósodását, a nagyvárosok körüli nyomor-negyedek kialakulását okozta.

Melyek ezek a beregi folyamatok? A helyi természeti feltételekhez, értékekhez illeszkedő tájhasználat; a tájrehabilitáció helyi vízpótlások, vízkormányzás részvételi tervezése,

figyelembe véve a teljes folyóvíz vízkészlet-gazdálkodási igényeit; a gazdálkodást támogató génállomány: őshonos növények, állatok használatának erősítése, helyi termékek fejlesztése; a piaci rések (nichek) megkeresése és a helyi lakosság életminőségének fejlesztése az alapszolgáltatások – óvoda, iskola, posta, tömegközlekedés – megtartásával, önszerveződéssel, együttműködéssel.

A terepszemle, helyi megbeszélések és a budapesti záróvi-
ta keretében Ian Cherrett elmesélte azt is, hogyan, milyen

módon segít a FAO Latin Amerikában a súlyos problémák kezelésében. Helyi termékek és szolgáltatások fejlesztése, e termékek piacra jutásának elősegítése, a bádóvárosok lakóinak östermelők-ké képzése (önellátásuk elősegítése), a GMO termelési rendszerek káros hatásainak elemzése az argentin mezőgazdaságra. (Több millió ha területen nemzetközi konszernnek kezében GMO szója-termelés folyik Kína számára a Pampákon, kizsigerelve a

pihent termőföldet, elidegenítve a termelést a helyi lakosságtól, s a profitot képezve a nemzetközi szereplők zsebébe).

S hogy hazánk milyen irányba is halad, merre mutatnak a fejlesztési elképzelések felsővezetőink körében? Erről mindenkinek megvan a maga véleménye és reméljük hamarosan beszámolhatunk a hivatalos jelentés alapján arról is, hogy a szakértő milyen megállapításokkal kívánja segíteni hazánk döntéshozóit a latin-amerikai nagybirtokrendszer és a vidék teljes elszegényedése, társadalmi degradációja kialakulásának elkerülésében.



Jándi polgármester és Ian Cherrett, FAO Dél Amerikai szakértő



Az Országos Civil Fórum ajánlásai a vidékért – vitaanyag

Stratégiai irányváltás a vidékpolitikában

Magyarországnak nincs konszenzussal elfogadott agrár- és vidékstratégiája. A gyakorlati szakpolitika nem független, az Európai Unió Közös Agrárpolitikájának alárendelt. Stratégia híján, de az EU-s társfinanszírozás segítségével a következő hét évben a hivatalos agrárpolitika a mezőgazdaságban további intenzifikációt, birtokkoncentrációt irányoz elő, a termelés jelentős mennyiségi növelése érdekében. Eltekint attól, hogy a nagyüzemi gabonatermelés felfuttatására koncentráló termelési szerkezet piacilag kevésbé megalapozott, újabb vidéki munkahelyek tömegének megszűnésével és természeti erőforrásaink további leromlásával járhat. Mintha az agrárium egy gigantikus pénzmosoda lenne, melynek egyetlen célja, hogy az elérhető támogatásokat minél hatékonyabban juttassa el néhány gazdasági érdekcsoporthoz, függetlenül a tényleges tevékenységek értelmétől, társadalmi hatásaitól. Mindeközben családok százazeit fosztják meg a tisztas megélhetés lehetőségétől, és a vidéki közösségek végérvényesen elveszíthetik erőforrásaik fölött a rendelkezés jogát. Az Európai Unió vidékfejlesztési támogatásainak legnagyobb része a földhöz kötődik – ebből következik tehát, hogy akinél a föld, oda jut a támogatás is. Az elkövetkező hónapokban, években végérvényesen eldőlni fog a magyar vidék sorsa.

A fenntartható vidékfejlesztési politika célja a vidék népességmegtartó képességének megtartása, erősítése, és egy olyan többfunkciós mezőgazdasági szerkezet kialakítása, amely természeti erőforrásainkat megőrzi, gyarapítja. Utóbbi esetben az élelmiszer és nyersanyag termeléssel egyenrangúak a gazdálkodás által ellátott foglalkoztatási környezeti, szociális, kulturális feladatok. Eme „ökoszociális szolgáltatásokért” a gazdálkodókat fizetség illeti meg a társadalom részéről. Irányváltásra van szükség a mezőgazdaságban: **a támogatásvezérelt, mennyiségi termeléstől a piacképes, magas minőségű, egészséges termékek előállítására kell elmozdulni.** A közösség helyi erőforrásaival (elsősorban: föld, vizek használata) és az ebből nyerhető haszonvételekkel maga rendelkezzen.

A stratégia főbb elemei

A vidékgazdaság gerince a mezőgazdaság, ugyanakkor segíteni kell a multiplikációt, az értékek megsokszorozását: **a helyi feldolgozás és értékesítés rendszereinek kialakítását.** Le kell ál-

lítani az agrár-pénzmosodát: közpénzeket csak közérdekű tevékenységekre szabad kifizetni, nem pedig a legnagyobb érdekérvényesítő erővel rendelkező cégek támogatására. **A fenntartható vidékfejlesztési stratégia céljainak elérése érdekében a vidéken élők kezébe kell adni mindazokat az erőforrásokat, amelyekkel segíteni tudnak magukon és felkészülhetnek a küszöbön álló változásokra.** Az új stratégia fő elemeinek tekintjük:

I. Hazai, családi gazdálkodók megerősítése.

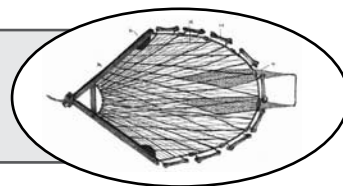
A minőségi, környezetkímélő termelés megvalósítására és a vidék népességmegtartó erejének fokozására az elsősorban a kis- és közepes méretű egyéni és családi gazdaságokra, valamint ezek együttműködésére, társulásaira épülő modell alkalmas. A következő években a mezőgazdasági, vidékfejlesztési politikának a fókuszába ezen gazdaságok megerősítését kell állítani. Biztosítani kell számukra a hozzáférést a szükséges erőforrásokhoz: **a tudáshoz, a tőkéhez és a földhöz.** Mindezek mellett a fiatalok számára újra vonzóvá kell tenni a vidéki életet, hogy legyen **utánpótlás.** Ezért a helyi infrastruktúrafejlesztés, falumegújítás, a kulturális élet színvonalának emelése is elengedhetetlen feladat. A cél: egy sokszínű, több lábon álló vidéki gazdaság megteremtése.

Lehetővé kell tenni, hogy kiegészítő tevékenységként, önellátási célra vagy hobbiszinten is minél többen foglalkozhassanak mezőgazdasági tevékenységgel. Ennek kulturális, tájmegőrzési, szociális szempontból rendkívüli jelentősége van.

II. Termelési szerkezetváltás.

Magyarország táji adottságai és a hosszú távú piaci trendek elemzése alapján új mezőgazdasági stratégia kidolgozására van szükség. Stratégiai célként kell emelni a vízkészletek, a talaj és a biológiai változatosság megőrzését és gyarapítását segítő termelési rendszerek kialakítását. A gazdák által a tájak arculatának és természeti erőforrásaink megtartásáért, gyarapításáért tett többlet erőfeszítéseit, költségeit a társadalomnak el kell ismernie. A jelenlegi gabona, olajos-, fehérje- és rosnövény (GOFR) termelés dominanciáját csökkenteni kell.

Meg kell teremteni az állattartás és növénytermesztés egyensúlyát. Ebben a legeltetésre alapoz-



zott, extenzív állattartásra, minőségi termékek előállítására és a tájgazdálkodással összeegyeztethető növénytermesztésre kell koncentrálni. A szántóföldi termelésre kevésbé alkalmas területeket fokozatosan ki kell vonni a termelésből és gyeppé, erdővé vagy vizes élőhellyé kell alakítani.

III. Szerves vidékgazdaság megteremtése.

A családi gazdaságok mozaikjára épülő gazdasági szerkezet csak akkor lehet működőképes a mezőgazdasági termelés, feldolgozás, értékesítés egyre koncentrálódó világában, ha egységei együttműködnek. Újra meg kell teremteni és segíteni kell a gazdálkodók önkéntes társuláson alapuló beszerzési, termelési, értékesítési szövetkezeteit.

A központi politikának segítenie kell a gazdaság szereplőinek tevékenységét új piacok felkutatásában és meghódításában. Nagy figyelmet kell arra fordítani, hogy a jó minőségű, egészséges, hazai termékek a magyar fogyasztók számára is elérhetők legyenek.

Támogatni kell az élelmiszerláncokat megkerülő, termelő és fogyasztó közvetlen kapcsolatán és bizalmán alapuló kereskedelmi rendszerek elterjedését. Az élelmiszer-önrendelkezés jegyében elő kell segíteni a helyi termékek helyi (településen, kistérségen vagy régión belüli) fogyasztását. Ennek feltételeinek megteremtéséért nemzetközi szinten is fel kell lépni. A hazai piacot meg kell védeni a import dömpingárutól, különösen a silány minőségű, kockázatos termékektől.

Elő kell segíteni a helyi termékek helyben történő feldolgozását, falu és város – kistérségek – együttműködésére alapozva. A turizmus, mint kiegészítő tevékenység olyan környezetben képzelhető el, ahol a helyi gazdaságnak van működőképes alapja.

IV. Önrendelkezés.

A globalizáció jelenlegi hulláma után újra a lokalizációra kell felkészülnünk az elkövetkező évtizedekben. A központosított struktúráktól való függés az instabillá váló világrendben rendkívüli veszélyt jelent. A kistérségeknek arra kell törekedniük, hogy város és vidék harmonikus együttműködésével saját önrendelkezésüket biztosítani tudják, ne távoli hatalmi centrumok határozzák meg mindennapi létük feltételeit.

Az önrendelkezés (autonómia) alapja a szerves vidékgazdaság működése. Ezzel összefüggésben meg kell teremteni az autonóm kistérség működésének infrastrukturális alapjait is. A központosított rendszerektől független energiaellátás irányába kell elmozdulni. A közösségi, kisléptékű, alternatív energiára alapozott, környezetkímélő energiaellátás kiépítése hosszabb távon a költségeket is jelentősen csökkenti. Hasonlóképpen a vízellátásban, hulladékgazdálkodásban, szennyvízkezelésben is a kislép-

tékű, környezetkímélő megoldásokat kell előnyben részesíteni.

V. Falvak, kistérségek, régiók együttműködése.

A kistérségek életképes működéséhez, az együttműködés serkentéséhez, a szerves gazdasági szerkezet kialakításához biztosítani kell a helyi közlekedés (tömegközlekedés és közutak), a telekommunikáció, az oktatás, egészségügy, a postaszolgáltatás megfelelő színvonalát. A kistérségeken belüli szolgáltatások, egyedi megoldások kialakításában a gazdasági és társadalmi szempontból leghatékonyabbat kell választani, de erről széleskörű vita után a helyi közösségeknek kell kimondani a döntő szót. A helyi civil szervezetek működését segíteni kell, be kell vonni őket a közösségi feladatok ellátásába és a döntéshozatalba. A döntéshozás centralizmusát oldani kell, a térségi közösségek kezébe kell adni az erőforrásaik feletti rendelkezést. Értve ez alatt a térség természeti erőforrásait, de az európai társfinanszírozással megvalósuló fejlesztési programok támogatási lehetőségeit is.

Különös figyelmet kell szentelni az aprófalvakon belüli és aprófalvak közötti együttműködés fejlesztésének. A helyi hagyományok, személyes viszonyok életben tartása talán a legfontosabb alapja a gazdasági és társadalmi fejlesztésnek.

A régiók Európája lehetőséget nyújt arra, hogy a határon túli magyarsággal újra szoros kapcsolatot ápolhassanak az anyaországbeliek. A határmenti régióknak erre is tekintettel célszerű végiggondolni fejlesztési programjaikat.

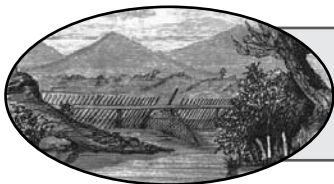
A megvalósítás eszközei

A stratégiaváltás a mezőgazdaságban, illetve a terület- és vidékfejlesztésben megvalósítható. Mind a szükséges intézményi reformok véghezvihetők, mind pedig a változtatáshoz szükséges források előteremthetők. Mindez politikai akarat kérdése. A 2007-13-as időszak EU-s társfinanszírozással megvalósuló fejlesztései biztosíthatják a vidék kiegyensúlyozott fejlesztését. Ma azonban ennek ellenkezőjét látjuk: megalomán infrastrukturális beruházások terveit, melyek a vidékiek életminőségét aligha fogják javítani. Olyan változásokra kell felkészülnünk, amelyek negatív hatásait csak akkor enyhíthetjük, ha a vidéki környezet, társadalom és gazdaság változatosságát növeljük, a fenntartható működés irányába mozdítjuk el. A felkészülés stratégiája megvalósításának fő elemeit az alábbiakban vázoljuk.

1. Szembenézés a múlttal.

Ahhoz, hogy a jövőre felkészülhessünk, a múltunkkal kell tisztába kerülnünk mindennek előtt.

- A nyilvánosság számára érthetővé kell tenni a



mai vidék súlyos gazdasági, szociális, kulturális válságának okait és a megoldásról szóló diskurzust kell kezdeményeznünk. Valódi párbeszéd során kell kidolgozni az érintettek bevonásával a lehetséges megoldásokat. A munkában komoly szerepet kell szánni a helyi civil szerveződéseknek, segíteni kell az önszerveződést.

- Fel kell tárnunk és kézzelfoghatóvá kell tennünk az oktatás és a média segítségével a vidéken rejtőző értékeket, kultúránk kincsestárát – pl. a természettel együttműködő gazdálkodási formákat. Meg kell értenünk, hogy ezen értékek milyen jelentőséggel bírnak társadalom túlélése szempontjából.
- Széleskörű kampányt kell indítani az egészséges táplálkozás népszerűsítése, illetve az élelmiszeriparban alkalmazott egyes adalékanyagok, módszerek kockázatainak tudatosítására.

2. Gyakorlati oktatás, ismeretterjesztés, tanácsadás

A tájékoztatás, képzés támogatása, intézményrendszerének kialakítása a gazdák segítségét, tájékozottságuk, képzettségük és ezzel versenyképességük növelését kell, hogy szolgálja. Ennek érdekében a következők a legfontosabb teendők:

- Néptanítói, népfőiskolai programot kell indítani, amely a vidéken élőket (különösen az alacsony képzettséggel rendelkezőket) a mindennapi életben való eligazodáshoz szükséges általános és praktikus tudással ruházza fel.
- Ingyenes tanácsadói rendszert kell létrehozni, mely naprakész információkkal és segítséggel látja el a gazdákat.
- A mintagazdaságok, nyitott porták rendszerét meg kell erősíteni.

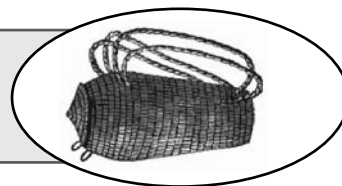
3. Finanszírozás.

A stratégiaváltás pénzügyi alapjait az Új Magyarország Fejlesztési Tervből valamint az Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiából és Programból (ÚMVST és ÚMVP) teremthetjük meg. A finanszírozásban szerepet játszhatnak a területalapú (2009 után: farm-alapú) kifizetések is. A finanszírozás alapjainak megteremtése a következőképpen képzelhető el.

- Az ÚMVP tengelyei közti forrásfelosztást újra kell gondolni és a következő arányokat kell érvényesíteni: I. tengely (versenyképesség) – 20%; II. tengely (fenntartható mező- és erdőgazdasági földhasználat) – 50%; III. tengely (vidéki életminőség javítása és gazdasági diverzifikáció) – 20%; IV. tengely (LEADER) – 6%, technikai segítségnyújtás: 4%. Az intézkedéscsomagok részleteit a fent vázolt stratégia I-V. pontjaiban leírt súlypontjainak megfelelően kell átalakítani.
- Az agrár-környezetgazdálkodási programon be-

lül a feltételrendszert úgy kell kialakítani, hogy a források nagyobb hányada a szántóföldi alap, illetve integrált program helyett a természetmegőrzést, tájgazdálkodást, tájrehabilitációt, vizeink megtartását hatékonyabban szolgáló célprogramokra jusson. A termelésben ma csupán 2%-os arányban jelen lévő ökológiai (bio-) gazdálkodás nagyarányú elterjedését erőteljesen ösztönözni kell. A támogatási rendszerben preferálni kell azokat a technológiákat, amelyek a fosszilis energiaforrások használatát csökkentik.

- Lehetővé kell tenni, hogy a Natura 2000, illetve az agrár-környezetgazdálkodási intézkedések megfelelő forrással már 2007-ben elindulhassanak. A Natura 2000 területek egyértelmű gazdálkodási követelményeit meg kell határozni.
- A Kedvezőtlen Adottságú Területek kijelölésénél kiemelt figyelmet kell fordítani a természetes és természetközeli gyepeknek. Ezek fenntartása az extenzív gyephasználatától függ.
- A biomasszából nyert energiatermelésben csak a fenntarthatóság követelményeinek megfelelő, kisléptékű, a helyi energiaellátást szolgáló rendszerek elfogadhatók. A Környezet és Energia Operatív Programban (KEOP) és az ÚMVP-ben ezeket az elveket érvényesíteni kell. A KEOP megújuló energia termelésre fordítható kereteit radikálisan emelni kell.
- A Közlekedés OP forrásfelosztásában élvezzen előnyt a meglévő közúti hálózat felújítása, illetve a tömegközlekedés fejlesztése. Színvonalas közforgalmú közlekedést kell biztosítani minden magyarországi településnek, hogy a városi szolgáltatások a falusiak számára is könnyen elérhetőek legyenek.
- A Válsághelyi-terv továbbfejlesztésében az árvízvédelmi szempontok mellett újra meg kell jelezni a vízmegtartás, a tájgazdálkodás és az infrastruktúrafejlesztés célokat. E célok társfinanszírozását a Környezet- és Energia Operatív Program mellett az ÚMVP biztosíthatja.
- A teljes ország területén ösztönözni kell a térségi vízgazdálkodási tervezés, új hangsúlyokkal, a Víz Keretirányelvvel összhangban valamint az ehhez kapcsolódó fejlesztéseket. Az új térségi tervek készítésének célja a vízháztartás szélsőségeinek (aszály, árvíz, belvíz) kiegyenlítése és a biológiai változatosság növelése, ami összekapcsolódik az e célokat szolgáló mezőgazdasági termelési rendszerek tervezésével és létrehozásával. A feladatok végrehajtásának koordinálására tájgazdálkodási társulatokat kell létrehozni.
- Az integrátorok helyett a szövetkezők élvezzenek kiemelt előnyt a támogatási rendszerben és a kapcsolódó szabályozásban.
- Az aprófalvakra speciális munkahelyteremtési programokat kell kidolgozni, az egyes térségek



speciális adottságainak megfelelően. A munkába a civil szervezeteket is be kell vonni.

- Kiemelt keretet kell biztosítani a kutatás, fejlesztés terén az új piacok, feltárásának, különös tekintettel a hagyományokon és magas minőségen alapuló piacképes termékek kifejlesztésének és marketingjének. A kisebb és közepes termelőknek állami segítséget kell nyújtani a piacrajutásban.
- Biztosítani kell, hogy a források felhasználása a helyi közösségek döntésére alapuljon, a LEADER-módszer szerint. Ösztönözni kell, hogy az egész ország területét fedjék le a LEADER csoportok.

4. Zöld költségvetési reform.

Az elvonások rendszerében, az adópolitikában a közterheket az élmunkáról fokozatosan a környezethasználatra valamint az anyag- és energiafelhasználásra kell áthelyezni. Ezzel kapcsolatos részletes javaslatainkat az Országos Civil Fórum *Minek a hiánya?* című anyagában foglaltuk össze. (Lásd: <http://www.orszagoscivilforum.hu/dokumentumok.php>)

5. Jogszabályi és intézményi reform.

- A szerves vidékgazdaság kialakítása érdekében az alábbi jogszabályi változtatásokat tartjuk sürgetőnek:
- Kétszintű élelmiszerbiztonsági, állat- és növényegészségügyi engedélyeztetési rendszert kell kialakítani. Eltérő termelési, feldolgozási, illetve kereskedelmi szabályok vonatkozzanak a kis és nagy tételben termelőkre. A szabályozás tegye lehetővé a kistételben termelők piacrajutását ésszerű követelmények és költségek mellett.
- Az élelmiszerbiztonságért felelős szervezeteket (elsősorban: ÁNTSZ) létszámban és kapacitásban meg kell erősíteni. Az élelmiszerimportot fokozott szigorral kell ellenőrizni. Ez az EU keretei között a piacvédelem fő eszköze.
- Magyarországon a génmódosított növények termesztésére vonatkozó moratóriumot hosszú távon fenn kell tartani. A genetikailag módosított szervezetek (GMO-k) felhasználását a takarmányozásban és az élelmiszerekben meg kell szüntetni, legyen szó import vagy hazai termékekről.
- A helyben lakó gazda érdekét üzemszabályozással védjük. Csak annak a személynek (vagy társaságnak) lehet joga földet bérelni, vásárolni és gazdálkodni, aki/amely néhány feltételnek megfelel: helyben lakik, vagy megtelepszik; jövedelmének egy része az ottani gazdálkodásból származik; van megfelelő, magyar képzési rendszerben megszerzett szakképesítése, bizonyítja

gazdálkodási gyakorlatát vagy kötelezettséget vállal megszerzésére; vállalja, hogy bizonyos helyi termelési hagyományokhoz alkalmazkodik; elér, illetve meghalad bizonyos helyi foglalkoztatási határértékeket, fajlagos munkahelyteremtési mutatókat. A gazdaság mérete nem léphet túl egy – művelési áganként meghatározott – maximumot.

- Segíteni kell a szétaprózott birtoktestek egyesítését, a tagosítást és a földcserét. A Nemzeti Földalap (NFA) decentralizálásával a földrendezést a helyi közösségek kezébe kell adni. Fel kell gyorsítani a termőföld részaránytulajdon kiadását.
- A fejlesztési kérdések eldöntésében oldani kell a centralizmust, több jogot, több felelősséget kell adni a térségi közösségeknek. A térségfejlesztés elsősorban gyakorlat és egyeztetési fórum legyen. Találkozási pont a gazdaság-, az önkormányzati és a civil szféra szervezetei és képviselői között annak érdekében, hogy nyílt fejlesztéspolitikai párbeszédben ezek a szervezetek megformálják egy-egy település, egy-egy kistérség jövőképét és ennek érdekében mozgósítsák mindazokat az eszközöket, amelyek saját hatáskörükben, saját működési területeiken rendelkezésükre állnak.

6. Összefogás az élelmiszer önrendelkezésért nemzetközi szinten.

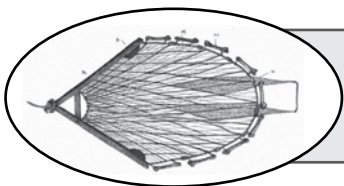
Az „élelmiszer-önrendelkezés” jog ahhoz, hogy emberek, régiók, államok vagy azok uniói maguk határozzák meg mezőgazdasági- és élelmiszerpolitikájukat, úgy, hogy közben ne árásszák el dömpingáruval más nemzetek piacát.

- A mezőgazdasági- és élelmiszer-önrendelkezést biztosító politika megvalósításáért európai partnereinkkel összefogva kell küzdenünk. Az EU Közös Agrárpolitikájának megváltoztatásával meg kell határozni az élelmiszer-önrendelkezés kereteit nemzeti és térségi szintekre, egészen a helyi gyakorlati megvalósításig.
- A mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek forgalmát vonják ki a WTO hatásköréből.

Az Országos Civil Fórumon 2006. november 7-ei fórumán elhangzottak és egyéb háttéranyagok alapján összeállította: Kajner Péter

Kérjük, az anyaggal kapcsolatos véleményét ossza meg velünk az alábbi címen!

Országos Civil Fórum
www.orszagoscivilforum.hu
 Kajner Péter • 06-30-59-79-119
kajnerp@elotisza.hu



Tájgazdálkodó munka a Bodroghözben

„Fenntartható módon élni! Együtt élni a természettel!” -halljuk a kicsit sablon ízű felszólításokat, miközben jelenlegi életvitelünk mellett esélyünk sincs teljesítésükre.

Ám, vannak, akik tovább mennek ezen az úton... Nekik segít a Bodrogzugban, a Beregben, a Bodroghözben a BOKARTISZ KHT. A BOKARTISZ felkérte egyesületünket, hogy segítsen a Sárospatak melletti Katona tanyán az ott élő és gazdálkodó fiatal családnak a tanya további fejlesztésében. Nem pénzt, vagy adományt, hanem két kezi segítséget kértek tőlünk. Rajtunk kívül az E-misszió, a Tisza Szövetség, a BOKARTISZ és még néhány magánszemély vett részt a munkában. A tanya (és az ott élők), mint szerves egész a környezettel együtt él. Ezt mi is megtapasztalhattuk. A tervezett munka is bizonyította számunkra, hogy van mód a természet adta lehetőségeket úgy felhasználni, hogy azok pozitívan hassanak vissza az adott természeti állapotokra.

Legfontosabb feladatunk egy olyan nagyméretű karám készítése volt, ahová viszonylag sok állatot el lehet helyezni úgy, hogy lehetőleg ne tapossák szét teljesen a gyepet. A ház mögötti terület éppen ideálisnak tűnt e célra. Keleti oldalán már állt egy fából rakott kerítésrész, a többi viszont hiányzott. Körbevette a kiszemelt területet ugyanakkor az északi és a nyugati oldalról egy kisebb belvízelvezető árok, délről pedig egy nagy, hosszúkás kubikgödör, melyet az 1900-as évek elején ástak, és annak anyagából épült a kúria.

A gazdának rendkívüli ötlete támadt. Építsünk élő sövénykerítést a jószágoknak. A birtokon, no meg a szomszéd birtokán is számos kisebb-nagyobb árok, csatorna található, melyet néhol már sűrűn benőtt a növényzet. Terjed itt az akác, nő a fehér-, a rezgő- és a jegenye nyár, illetve sok fűz is megtalálható.



A munkaterület



A Füsi-Nagy tanya

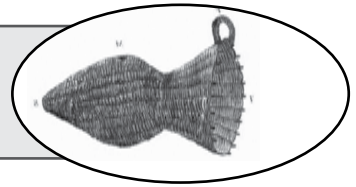


Kerítés építése közben

Számunkra ez utóbbi volt az érdekes. Tudni illik a levert fűzkaró a nedves talajban szépen meggyökeresedik és lombot hajt. Ez a tulajdonsága rendkívül előnyös jelen esetben. A nagyobb árkok mellett található, főleg csöreg- és hamvas fűzekből méretes karókat vágunk, majd a tervezett karám körül körülbelül 80 centiméteres távolságra egymástól levertük azokat. Két sort raktunk úgy, hogy a külső sor oszlopai a belső sor karói közé kerüljenek. A két sor között úgy 30 centiméter volt a távolság. Miért is raktunk két karósort? Mert a karókról lenyesett gallyakat behúzgáltuk az oszlopsorok közötti résbe, ezáltal zárttá, sűrűvé téve azt. Reményeink – és a gazda reményei szerint is – sikeres lesz erőfeszítésünk, és egy-két esztendő elteltével remek „élő” karám áll a jószág rendelkezésére. Ráadásul még egy furfangos cselt is bevetettünk. A déli oldalon lévő kubikgödör szárazabb években is nedves egészen június végéig, július elejéig. Miért ne vezethetne a kerítés által a tavacsán, így állandóan lenne ivóvíze a jószágoknak. Nem is beszélve arról, hogyha működésbe lép a szél erővel hajtott szivattyú – mert már az is van a birtokon – mindig lesz hol fürödjön, és szomszját oltsa a sok állat.

Természetesen elég sok fűzet kellett kivágni, hogy a karám teljesen elkészülhessen, de ennek is van előnyös oldala. A levágott fűzek „megfejesednek”, és jövőre már ideális vesszőt hoznak a kosárfonáshoz. A gazdálkodás során rendkívül fontos dolog a megfontolt tervezés, az előrelátás, valamint hogy igyekezzünk környezetünk adottságait kihasználni, és ésszerűen felhasználni azokat. A fent leírt munka jó példa lehet erre, javasolom, gondolkozzunk el mindannyian ezeken a dolgokon, mielőtt belevágunk valamely általunk kitalált feladat megvalósításához.

Magos Gábor
Hatvani Környezetvédő Egyesület
www.hkve.org



KIOP program az Alpár-Bokrosi öblözetben

A SZÖVET-ben jelenleg hat akciócsoport dolgozik. Alapfeladatunknak tekintjük, hogy ezek számát addig bővítsük, amíg sikerül lefedni a Tisza mentének kulcsterületeit. Egyik ilyen lehetséges terület a Tiszaalpári Öblözet térsége, ahok Bartol István, a Kiskunsági Nemzeti Park munkatársa a „kulcsemler”. Ő mutatja be ezúttal magát, családját, környezetét és a jelenleg ott zajló programot.



Bártol Istvánnak hívnak, feleségemmel és három kisgyermekünkkel Tiszaalpáron élünk, házunk, kertünk, növényeink-állataink társaságában. Habár mindketten városban nőttünk fel, vonzódásunk mindig is a vidék és a természet felé terelgetett minket. Szakmai végzettségünk ökológus-biológus, sok más egyetemi társunkkal ellentétben voltunk olyan szerencsések és talán kitartóak, hogy a szakmánkban helyezkedhessünk el. Mindketten a Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóságán dolgozunk, én természetvédelmi őrként, Réka projekt-menedzserként.

Azelőtt, hogy ideköltöztünk volna - tipikus alföldi emberként - egyikünknek sem volt rendszeres kapcsolata vizekkel, tavakkal vagy folyókkal, hát még egy olyan bonyolult, ősi rendszerrel, mint a Tisza, annak tagolt árterével, morotváival, tavaival, erdeivel és gyepével. Kicsit tartottam is tőle, amikor iderültem természetvédelmi őrnek, hogy meg-, vagy inkább bele lehet-e szokni ebbe a helyzetbe, ki tudok-e majd építeni bensőséges viszonyt ezzel a tájjal. Így utólag, szinte észrevétlenül jött ez a felismerés: minél többet jársz-kelsz benne, minél többet találkozol idős mesélőkkel, középkorú vagy fiatalabb benne-munkálkodókkal, -élőkkel, ideológusokkal, minél jobban átkozzák vagy áldják, annál tisztább, ugyanakkor összetettebb kép alakul ki benned a Tiszáról, annál kevésbé érthető számodra, hogy mások miért nem értik meg a Tiszát és annak működését, életét.

(Még mielőtt azt gondolná a T. Olvasó, hogy ez egy filozofikus iromány, leszögezném: inkább gyakorlatias és nem elméledő embernek tartom magam. Ugyanakkor megöröszendztetett ez a felkérés, hogy írjunk magunkról, hiszen alaposabban átgondolva, papírra vetve talán olyanokat is tisztán meg tudunk fogalmazni, amikkel - ha netán mélyebben éreztük és tisztában is voltunk vele - de így leírva válik igazán nyilvánvalóvá számunkra.)

Hozzánk hasonlóképpen gondolkodó barátokon, szakmai ismeretségeken keresztül kerültünk kapcsolatba a Nagykörűi Tisza Műhellyel. Azt hiszem, bátran nevezhetjük így Őket: volt olyan időszak, hogy a Tiszán és a csapból is Ők folytak. Pár agilis ember, lokálpatrióták, akik kicsiben meg szeretnék mutatni, mire képesek a környezetükkel összefogva, és nem restek ezt nagyobb léptékben is protezsálni.

Mostani felkérésük az volt, hogy számoljunk be a nagyobb lehetőségek-leptékek közt mozgó hivatalos természetvédelem Közép- és Alsó-Tisza szakaszokon zajló egyes programjairól.

A Kiskunsági Nemzeti Park két Tisza-völgyi területén folynak Európai Unió támogatással természetvédelmi célú rekonstrukciós munkálatok. Az Alpár-Bokrosi öblözet a korábbi évtizedekben a sorozatos gátmagasításoknak és a szárazabb időjárási periódusnak köszönhetően kiemelkedő termelékenységű, árvízmentes terület volt. Az öblözet azonban 1998 óta nyílt ártér, és a földtulajdonosok többsége felhagyott a bizonytalan szántóföldi termeléssel. Az elhanyagolt,

özöngyomok borította ártér képe siralmas, elkésztő. Ennek az áldatlan állapotnak a megszüntetését szolgálja a Környezetvédelem és Infrastruktúra Operatív Program keretében 1500 ha mélyártéri szántóterület állami tulajdonba, nemzeti parki vagyonkezelésbe vétele, és megvásárolt területek élőhely-rekonstrukciója. Az ártér természetes vízdinamikájának visszaállítását célzó vízügyi beruházások java része a Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése keretében történik, a KIOP projekt csak kisebb beavatkozásokat valósít meg. A projekt fő célja a több évszázados múltra visszatekintő külterjes legeltetés és gyepgazdálkodás visszaállítását a felhagyott szántók visszagyepesítésével, szürkemarha-gulya vásárlásával, állattartó telephely kialakításával. A szinte megállíthatatlanul terjedő, tájidegen gyalogakác megfékezése végett egy munkagépet is vásárolhatunk, ami 2007-től rendszeres szárzúzással szolgálja az öblözet természeti állapotának helyreállítását.

A Mártélyi Tájvédelmi Körzetben az erősen feliszapolódott Körtyvényesi holtág mederkotrása a leghangsúlyosabb beruházás, amit gyepesítés, ártéri gyümölcsös és természetszerű erdő telepítése egészít ki. A gyalogakác-tenger ezen a területen is elegendő munkát ad majd a szárzúzó munkagépnek.

Az utóbbi egy évben zajló rendszeres eszmecsere sok lehetőséget nyújthat együttműködési pontok kidolgozására: a tervezett természetszerű erdők mellett az ártéri viszonyokat jól tűró vegyes gyümölcsösök telepítése, a helyi ártéri gazdálkodást (növénytermesztés-állattartás, halászat-horgászat, energiagazdálkodás) serkentő innovációs központok kialakításának lehetősége, zöld- és falusi-turizmus propagálása stb. A Tisza mentén egyre több helyen hallani olyan összefogásokról, szerveződésekéről, amelyek erről az új oldalról közelítik a folyó nyújtotta egyedülálló természeti-gazdasági potenciált. Ezekkel az összegződő energiákkal kell azt az eddig késlekedő, árvízvédelmi-vidékfejlesztési kérdéseket rendezni kívánó állami szerepvállalást motiválni. Reméljük, hogy Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság által az Alpár-Bokrosi öblözetben ilyen koncepció mentén koordinált ártéri revitalizációja a későbbiekben az egyik zászlóshajója lesz az állami szinten kidolgozandó Tisza-rendezési tervnek is.



Benedek Szilveszter

Móricz lelkületével a vidéki Magyarorszáért

Beszélgetések, beszámolók, találkozások, előadások, statisztikák, cikkek, tanulmányok, programok alapján tényként kezelhetjük, hogy a XXI. század vidéki Magyarországa komoly kulturális, társadalmi és gazdasági kihívásokkal küzd.

E cikknek nem kompetenciája ezen kihívások számbavétele, mint ahogy az azokra adható válaszok alapján megfogalmazódó feladatok bemutatása sem.

E sorok célja rámutatni arra, milyen fontos szerep jut a népfőiskoláknak, mint a tanulás eszközeinek a feladatmegoldásban.

Ezek alapján közöljük az alábbiakban Móricz Zsigmondnak az ököritói népfőiskola megalapítása alkalmából írott levelét:

Édes fiam,

Két heti betegség után csak ma jöttem be Budapestre ezért csak most tudok válaszolni leveledre.

A legnagyobb örömmel veszem tudomásul a hírt, hogy Ököritón népfőiskolai tanfolyamot tartotok. Tudom hogy ennek létrehozásában mennyi része volt Édesapád és a te munkátoknak. Isten áldása legyen ezen a munkán.

Nekem szívbeli elfogultságom van Szatmármegye javára, de meggyőződésem is az, hogy az ország egy helyén sincsen olyan nagy szükség népfőiskolára, mint szülővármegyémben. Mindenféle akadály tornyosult fel, hogy ennek a vármegyének színmagyar népe oly nehezen szabadul fel a jobbágykor szelleme alól. Bizonyára nagy része van ebben annak is, hogy Budapesttől nagyon távol esik, ellenben semmi szellemi központtal nem rendelkezik a táj. Földje nagyrészen gyöngye, forgalma minimális, ipara majdnem semmi: a földműves nép egészen magára hagyatva úgy élt a legutóbbi időkig, mint mikor a földesurak hatalma alatt állott.

Ennek meg kell változni. Változás pedig csak tanulás által jöhet létre. Az emberiség közösen használja a szellemi eredményeket, ezekből Szatmármegye népe sem lehet kizárva.

Nagyon kérek, vezessetek naplót s abban gondosan jegyezzétek fel a megfigyeléseiteket. A nép fiát nemcsak tanítani kell, de tőlük tanulni is lehet: azt kell elérni, hogy nem merev tanítás folyjon, hanem közös munka. Másképp nincs eredménye a tanításnak.

Megindítom a tanfolyam számára a Kelet Népet s annak múlt évi számait is elküldöm, bizonyára sok minden megszívlelni valót találtak benne. Azonkívül ide mellékelem a „Boldog ember” c. könyvemet, amelynek egész meséje, s minden sora szatmármegyei: az én vidékemnek, Csécse, Tiszabecs, Magosliget tiszaháti falvaknak a fiaitól s népétől származik.

A te számodra pedig mellékelem „Életem regénye” c. könyvemet, amely szintén első két harmadában szatmármegyei emlékeimmel foglalkozik.

Olvasd fel majd belőle olyan részleteket, amikről azt érzed, hogy közölni valók.

Sajnos, én most nem tudok utazni, de nem lehetetlen, hogy mire a tanfolyam befejeződik, akkorára már képes leszek rá s akkor boldog volnék, ha hazamehetnék néhány napra az édes szülőföldre.

Tisztelettel köszöntöm a tanfolyam vezetőségét és hallgatóit és mindenkit aki gondol rám.

Leányfalu, 1941. január 7.

Móricz Zsigmond

(Móricz Zsigmond fentiekben közölt levele a Tiszántúli Református Egyházkerület levéltárában található eredeti példányról készített fénymásolat alapján került leírásra)

Móricz gondolatai ma is irányt mutatnak, mert noha az általa bemutatott falu problémáinak nagy része ma már nem aktuális, ugyanakkor az az állapot, miszerint komoly problémák várnak orvoslásra, ma is jelenvaló, valamint példaértékű az a szellemi és erkölcsi tartás, mellyel az író viszonyul a feladatmegoldáshoz.

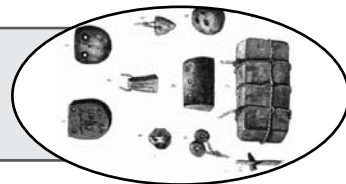
Meggyőződésünk, a szubszidiaritás értelmében a vidékfejlesztésnek prioritása, hogy legyenek élő és erős helyi közösségek (pld. egyházközösségek), melyek összefognak a globális célokért. E közösségeknek nagyon fontos programja lehet az emberek információellátottságát növelő népfőiskola.

Ezért mondhatjuk tehát, hogy irányadóak Móricz gondolatai: a tanulást, az informálódást középpontba helyező lelkesége programalkotás erejével hat, s munkára hív minket is, akik tenni akarunk a vidéki Magyarorszáért.

Mindemellett rá kell mutatni az író kritikus látásmódjára, mely fontos, az embert cselekvésre hívó tulajdonság, ugyanakkor akkor értelmes, ha mint Móricznál, elkötelezettséggel, hazaszereptel párosul: az író jobbító szándékkal kritizál, „édes szülőföldjének” nevezi a magyar falut, s nem „kurva országnak”.

Konklúzióink, hogy a kritikus látásmód és az elkötelezett cselekvés, mint „móriczi” lelkeség sokat tehet a vidékfejlesztésért!

A szerző
mezőgazdasági mérnök hallgató,
Szent István Egyetem,
Gödöllő



**János, adok magának egy jó tanácsot.
Ha találkozik egy íróval és egy viperával,
üsse agyon az író, és hagyja békén a viperát.**

(Kittenberger Kálmán)

Mit vétett a fű a világnak? Mindenki öli, kaszálja, rossz, angломán szokás, odaát a ködös Abionyan talán túlélhető, sokkal több eső esik, nálunk értelmetlen, káros, a rövidre vágott fű között kiszárad a föld, porlik, az árnyék nedveségtartó, ráadásul a fű ugyan kiújul a vágásra, de sok virágunk belepusztul, emberi környezetben elszegényedik a növényvilág, és még csak állatok elé sem kerül a lekaszált széna, szemét lesz, szeméttelre kerül, növényfajok sodródhatnak a kipusztulás szélére, s az utolsó mohikánok, az elhurcoltak végélei szeméttelre hajtanak ki, odaszoknak majd a biológusok, kis növényhatározók, foszlott bugyi vagy csillós aszat, ez itt a kérdés, a modern civilizáció a szemét kultúrája, tiszta Amerika, plusz a fűnyíró gép, benzinpusztít, zajszennyez, talán csak a szerencsétlen közmunkáson segítünk de lehet-e segítség az értelmetlen munka? Modern ember, neked sivatag kell. Én már öreg vagyok, sokat tapasztalt, jártam réten is. Nem golfpályán, nem gyepfélagyárban, nem lábtörlőn az előidőkből, hanem igazi réten. Virágos réten, végtelen virág számtalan színben, igazi illatok, kis zümmögő micsodák ide-oda, fantasztikusak ezek a mezei virágok, külön-külön alig látszanak, szerényké, vázába nem is való, de sokával összeállva színtenger, szép tőlük, na és megértettem, miért jó ez a lovaknak, ez a virágos rét. Olyan ez nekik, mint nekem beszabadulni a könyvtárba, gasztronómia is, de főleg élmény, emlékezőanyag majd, lehet merengni az istálló sötétjében, milyen jó is volt az a kis sárga, kesernyős, ott, a hajnalpír színű virágok között... És ezt a rétet kellene lecserélni gyepre, gyárilag egyenbutára?

Konkrét fű, parlagfű. Nagypám nem volt allergiás, s az ő nagypája sem. Mi, sokan, igen, s mivel az allergia kiváltója a parlagfű: irtanunk kell. De nagypám nem volt allergiás, s az ő nagypája sem, hisz a parlagfű nagypája nem váltott ki allergiát, s a parlagfű ükapja sem. Irtani sem kellett tehát. Tehát? Valami megváltozott közben? Igen, valaki változott. Vagy a parlagfű, vagy az ember. A fű nem változott, az ember igen. A technoszféra, a mesterséges közeg mára túl sok vegyi anyaggal terhelt: sorolhatnám, nem sorolom, mindegy ott vannak, mindenkiből áradnak-párolognak.

Nem én mondom, mondják, ezek az anyagok tettek bennünket túlérzékennyé, ezektől lettünk vegyileg lakmusz, túlborzaolt idegrendszerű, ezért vált ki a túlérzékenyített, állandó vegyi stressz hatásának kitett emberekből allergiát az a parlagfű is, mely egyébként normális, egészséges emberekkel nem tenne ilyet. Normális, egészséges emberekkel mint amilyen volt a nagy-

apám, aki nem volt allergiás, s akinek a nagypája sem. Közbevetőleg: szerelem. Azt is mondják, mondogatják a pletyka hizlal, de jólesik, szerelem első látásra, első szippantásra is bekövetkezhet, illatfoszlányok, illatparányok jelzik, itt a nagy ő, megérkezett. De mi lesz a szerelemmel, ha ezen illatkövetek a mai szagáradatban, vegyi forgatagban, szer-kavalkádban észrevehetetlenekké válnak, ha eltűnnek a tömegben? Mi lesz velünk? Ki viszi át, ha hosszában verünk hidat a folyón? Visszatérve a parlagfűre: megbomlott az együttélés, az ember megváltozott, a parlagfű nem. És erre mit teszünk? Nem magunkba nézünk, hátha bennünk a hiba, és nem segítünk

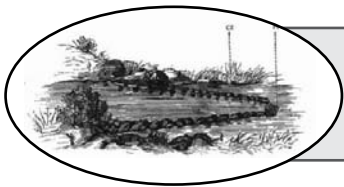
a másik félnek sem, változhaszon ő is, neki is legyen jó, élhessünk együtt is, nem. Inkább megbüntetjük, kiirtjuk a másikat. Bűnös, mert mi stresszeseb-

bek lettünk azzá tettük magunkat, ő meg nem. (Komolyan mondom, tisztára, mint Amerika. Pazarló a gazdaságom, fogytán az olajam: kiirtom tehát, akinek van, megszerzem, ami van – és ráfogom, terrorista. Bűnös, rossz szándékú: nem kell neki se a civilizációm, sem az istentelenségem.) Vajon így viselkedett volna nagypám is? Erőszakosan, eszetlenül, szeretetlenség? Azt büntetve, annak ártva, akivel szemben a bűnt ő maga elkövette? Nem hiszem. Mert nagypám ember volt, és ember volt nagypám nagypája is.

Fű alatt, fű néven nemcsak a gyepképző szálanyagot értjük, hanem a kábítószerbizonyos fajtáit is. Ezen szerek támogatást élveznek hazai liberális körökben, könnyű, azaz gyermekölő, és nehéz, azaz felnőttgyilkoló drog megkülönböztetéssel piacra segítve előbb az előbbi, később mindet. Nem is értené okát a sajtó médiafogyasztó, akit folyton azzal etetnek, mekkorát harcol a demokrácia a kábítószer ellen, Afganisztánban, Dél-Amerikában, más bármely kis jövedelemre rászoruló helyen, szóval nem is értenénk, hogy hogy is van ez, ha nem tudnánk, a kábítószer az angolszász Anglia szabadította a világra, és nem érthetnénk, ha nem valószínűsíthetnénk, bizony, Amerika sem a kábítószer ellen harcol, ha azt tenné, odahaza küzdene, a fogyasztás ellen küzdene, ha nincs piac, nincs üzlet, hanem a kábítószer termelői árának letöréséért, világkereskedelmének megkaparintásáért, saját állampolgárai álomban tartásáért küzd. S azt hiszem, már meg is kaparinthatták az üzlet nagy részét a Gömböc nyolc fedőnevű világterroristák, hisz megbízottaik keményen dolgoznak, nálunk is, a piac bővítésén. Igénykeltés, kizárólagos kereskedelem, árak szabályozása, piacbővítés, azaz újabb igénykeltés... kisgömböc-projekt, felfalni az egész világot s a következmény, kiszámolták, nekik nyolc.

Aki elvadultnak érzi a megközelítésem, kérem, vessen egy pillantást a következő üzletsorra: A bűnözés üzlet. A terrorizmus üzlet. Az állam üzlet. Az üzlet csak üzlet.

**Antal István
Debrecen**



Molnár Géza

Egy szelet kenyér

Néhány hónappal ezelőtt egy előadás szünetében beszélgetve hallottam a búza beltartalmi értékének romlásáról. Az arányok sokat mondóak voltak, bár őszintén meg kell mondanom, az adatokat nem ellenőriztem. Eszerint ma ahhoz, hogy az egykori 20 dkg-nyi szelet kenyérnek megfelelő mennyiségű tápanyagot vigyünk be a szervezetünkbe 6 kg „kenyeret” kellene megennünk. Mindez első hallásra légből kapottnak tűnik. Talán az is. Lehet, hogy szó sincs arról, mára 30-adával csökkent a búza tápértéke. A dolog mégis elgondolkodtató. Különösen, ha utána járunk, miből is tevődik össze a feltételezett romlás.

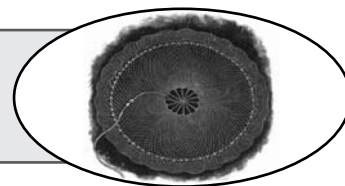


Az önbecsapás - az tudniillik, hogy mi még mindig kenyeret eszünk, s a búza még mindig az az étel, amit teljes értékű tápanyagként méltán nevezhetünk „élet”-nek - az őrléssel kezdődik. A tápértéket hordozó elemeket ugyanis lehántoljuk a búza szemekről, és kidobjuk, vagy jobb esetben megetetjük az állatokkal. Ami maradt, az szinte semmi más csak szénhidrát. Az egykori „élet”-ből már csak töredék részecskék maradnak benne. Egy jó adag energia, amely lassan, de biztosan fölfújja azt, aki ezen él. S tesszük ezt azért, mert a fehér liszt tovább és biztosabban áll el, őrzi meg minőségét, mint teljes kiőrlésű társa. Ennek oka éppen a liszt tápértékében rejlik, azokban az anyagokban, melyek fehérjét és más könnyen romló, de számunkra nélkülözhetetlen anyagokat tartalmaznak. Emiatt áll el rövidebb ideig a teljes kiőrlésű liszt. Az áldozatot a technológia, a kereskedelem és a kényelem oltárán hozza meg az ember, az eredmény egyfelől hazugság, másfelől egyre nagyobb arányú értékvesztés. Azért, hogy a fehér liszt hosszabb ideig őrizhesse meg a minőségét, hogy egyszerre nagyítételben lehessen örölni az egyre nagyobbá dagadó malmokban, majd malomiparban, kidobjuk belőle mindazt, ami fontos, ami lényeges, ami számunkra nélkülözhetetlen. E folyamatnak ára van, de ez az ár nem a beruházás, majd az őrlés költségeiben jelenik meg, hanem a liszt minőségromlásában, így aztán soha meg nem térül, fizetjük életünk végéig...

A következő lépés az aratás módja. A kézzel aratott gabonát viaszéretten kellett levágni. Egyébként aratáskor a szemek nagy része ki-pergett, elveszett volna. A viaszérett gabonában azonban még egészen más a fehérje-szénhidrát arány. Ha lábon érik be a búza a tápanyag jelentős része energiává alakul. A kaszálás megakadályozza e folyamatot. A búza már nem változik, csupán szárazon érik. Fizetünk tehát a kombájnért is. Nem pénzzel, újabb minőségromlással, újabb olyan tétellel, mely soha meg nem térül...

A sor természetesen nem ér itt véget. Fizetünk a szántóföldi művelés módjáért is. A nehéz gépekkel művelt föld tömörödik, eketalpat hizlal, megsértve a talaj szerkezetét, felborítva vízháztartását. Hogy mi mindent tehet, felfogni sem tudjuk. Mert a mezőgazdálkodásunkból mára épp a lényeg ismerete hiányzik. Elfelejtettük, hogy a természetben semmi sem él meg önmagában. A búza nem a kicsirázott vetőmagból felnövekedő, bokrosodó, kalászhozó és érlelő növény. Sokkal több annál. Egy olyan társulás eleme, amely számos különféle mikroorganizmusból, gombából és egyéb számunkra értelmetlennek és haszontalannak tűnő növényből, állatból tevődik össze, melyek az iparszerű művelés hatására, részben a taposás, az eketalp, a talajfelszín és mélyrétegek közötti kapcsolat megszakadása, részben a vegyszerek miatt egyre inkább elvesztik életképességüket, eltűnnek a búza mellől. Emiatt a búza egyre satnyább, egyre értéktelenebb. Mert hiába van ott körülötte a tápanyag. Bizonyos elemeket csak e társulás segítségével tudna felvenni...

Mindezt végiggondolva talán nem is tűnik olyan túlzónak a minőségromlás aránya. Talán valóban 30-ad résznyi tápértéket hordoz az a pékipari termék, amit egy sajátos tévedés, szellemi tunyaság miatt még mindig kenyérnek nevezünk, holott már régen nem az, s egyre kevésbé az. Hiszen már a tápanyag nagy részétől megfosztott liszt is kikerlik belőle, különféle adalékanyagokkal, állományjavítókkal cserélődve le...



Ezek után szükségszerűen vetődik fel a kérdés: hogyan ehetnénk ismét kenyeret?

A válasz ott rejlik az elmondottakban. A kenyér készítésének első lépése a megfelelő földterület kiválasztása. Ha valaha géppel szántották, célszerű a talajt átdolgozni, mélylazítást alkalmazni, majd pihenni hagyni. Vethetünk bele zöldtrágyának való növényt, amit majd lóval visszaszántunk, esetleg egy-két évre lucernát, hogy a föld egy kicsit magához térjen, hogy esélyt adjunk a természet öngyógyító folyamatainak. Ezt követően szánthatjuk meg a földet a búza alá, lóval, természetesen, esetleg ökörrel.

Vetni olyan búzafajtát érdemes, mely szépen bokrosodik, magasra nő, s maga is képes kiszorítani a gyomokat, nem szorul vegyszerre. Ha mindez megtörtént, nincs más dolgunk csak figyelni, figyelni és segíteni. Hogy hogyan, azt újra meg kell tanulni. Mondják, hogy ha sokat késett a tél, s a gabona túl magasra nőtt, legeltettek le belőle. Mondják azt is, hogy ez badarság, a birka tövig lerágná és kipusztítaná a búzát, a nagyobb jószág kitaposná. Igaz lehet ez is az is. Nem igen akad ma már olyan ember, aki látta volna, mit kell ilyenkor tenni. Lehet, hogy semmit, csak várni a tavaszt, lehet, hogy mást. Aki biztosra akar menni e téren, sajnos el kell indulnia újra megszerezni azt a tudást, amit ősei évszázadezek alatt gyűjtöttek össze, s mi két-három nemzedék alatt eldobtuk...

A következő lépés az aratás. Viaszéretten kell levágni a gabonát, még pedig kézzel. Gépet éppúgy és épp azért nem engedhetünk a földre, ahogy és amiért a szántásnál sem tehetjük. A levágott szálatat kévékbe kell kötni, s keresztbe rakva hagyni száradni a földeket. S közben ügyelni, jól meg legyen rakva a kereszt, be ne ázzon, el ne vesszen a termés.

Aztán jön a cséplés. Ha a búza jól száradt ki lehet ütni a kalászból a szemeket. Itt talán engedhetünk a kísértésnek, s gépet is használhatunk. Valamiért azonban úgy vélem, helyesebb lenne nekünk magunknak csépelni a kenyérnek valót. Ha másképp nem azért, amit tizenéves fiam mondott egy kísérleti cséplést követően: „ilyenkor érti meg az ember, mit is jelent egy szelet kenyér”.

A cséplés után a szelelés következik, mely elválasztja egymástól a használhatatlan és a hasznos részeket. A pelyvát, az ocsút, a törmeléket és az egészséges szemeket. Elvállik, mi megy a komposztba, mi a jószágnak, mi marad az embernek.

A befejező lépés az őrlés. A megtermelt búzát kár lenne a malomba vinni, mert egyfelől nem azt kapjuk vissza, amit beadtunk, másfelől a javát kidobja a technológia. Marad a házilag megoldás, a kézzel őrlés. Sok módszert használhatunk ehhez. A legegyszerűbb az a kézi malom, melyben két nagy kő fekszik egymáson. Az alsó rögzítve egy kör alakú egyenesfalú tál mélyén. Ezen forog a másik. Az őrlés eredményeként születő darálékot az ember három-négy szitán és átengedi, hogy aztán a legdurvábbon alul kikerülő részt újraőrölje, a rajta fennakadót pedig a jószágnak gyűjtse be. Az eredmény egyfelől egy adagnyi liszt lesz, s valamivel kevesebb dara. Nem finomliszt, attól valamivel durvább, s vegyesebb is, de jó kenyeret lehet belőle sütni. S ha mindezt részben, vagy egészben, ahogy a körülmények és az ember tehetősége engedi, végigkövetjük, végig szenvedjük, érteni fogjuk mit is jelent egy szelet kenyér. Pedig a dolog neheze csak eztán jön. Öt-hét kiló búza ilyenén való őrlése egy fél napot vesz igénybe. Az eredmény egy-két hétre való liszt, attól függően mennyit használ belőle az ember. Utána az őrlést ismételni kell, rendszeresen vissza kell térni és forgatni a követ. De ugyanígy rendszeressé kellé válni a szántásnak, a vetésnek, az aratásnak, a cséplésnek. Ha ez nem történik meg, nem kenyér kerül az asztalunkra, csak élelmiszeripari termék. Valahol persze meg kell húzni a határt. Meddig ésszerű elmenni. Ha beletörődünk a 30-adnyi veszteségbe, vehetjük boltban is mindennapi kenyerünket. Ha le akarunk faragni belőle, kezdetjük a teljes kiőrlésű lisztek vásárlásával és a kenyérsütéssel. Ha többre vágyunk folytathatjuk az aratással, vágathatjuk géppel a viaszérett gabonát, rakhatjuk a keresztet, majd csépelhetünk kombájnnal, s így tovább. De ha valóban kenyeret szeretnénk enni, az egész folyamatot végig kell szenvednünk.

Zalkod, 2007. január 7.

Molnár Géza



Veres Nándor

Tisza és szemlélet

**A SZÖVET elnökének az MTA RKK éves konferenciáján
és az MTA Vízgazdálkodási Bizottság június 14-i ülésén elhangzott
előadásának szerkesztett változata.**

Tanácskozunk a Tisza-völgy fejlesztéséről sokadszorra. Ha az elmúlt 15 évet tekintem, akkor számtalan konferencia, fórum, különféle rendű, rangú bizottságok foglalkoztak a Tisza-völgy fejlesztésével. Ajánlásokat, javaslatokat, jótanácsokat, biztatásokat is kaptunk bőséggel.

Nézzük csak mi a helyzet most a Tisza-parti településeken és mi volt 15 évvel ezelőtt? A mai helyzet jól ismert, az elmúlt években több alapos munka is foglalkozott a helyzet feltárásával. Persze nem kell nekünk írott anyagokhoz fordulni, elegendő ha bejárjuk a Tisza-menti falvakat, elegendő ha körülnézünk.

A mai helyzet: fogyatkozó lélekszám, elöregedő települések, társadalmi és gazdasági elmaradottság, a kistérségeken belüli belső perifériák, az ipar teljes hiánya, gyenge, sok helyen alig észlelhető civil és vállalkozói aktivitás, a hátrányos helyzetű népség, ezen belül is a romai etnikai kisebbség rohamos növekedése, a helyi társadalmak szétszakadása, az esélyesek és az esélytelenek, a munkaadók és a munkavállalók, a gazdagok és a szegények tábora. Még érdekesebb és jó ha tudjuk, hogy a Tisza egykori szabályozása előtt az ország egyik leggazdagabb településeiről beszélünk.

Az én őseim egykor azért települtek le a Tisza partján, mert a víz áldás volt. A Tisza-völgy minden adottsága megvolt egy gyarapodó, teremtmő, boldog élethez.

Ma a Tisza partján élők félnek az árvíztől, félnek a belvíztől, félnek a szennyeződéstől (bármikor gyilkos szennyezés érkezhetsz a Tiszán), félnek a vízhiánytól, aszálytól, tehát az áldásból átok lett. De hol vannak ma már az önellátó, sőt komoly árutermeléssel bíró falvak?



Gyakorlatilag csak nyersanyagtermelés folyik, lassan már az sem, feldolgozás sehol nincs, a nyersanyagtermelés pedig teljes kiszolgáltatottságot jelent. A fővásárlók anynyiert veszik meg a „élelmiszeripari alapanyagot”, amennyiert akarják.

Ha az elkövetkező években – és erre nagyszerű lehetőség az elkövetkező 7 év Európai Unió támogatásának hatékony és jó célra való fölhasználása – nem tudunk saját kézben, a mi kezünkben lévő vidékgazdaságot teremteni, akkor ez a ki-

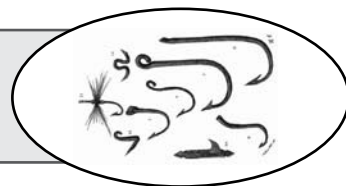
szolgáltatottság konzerválódik.

Ezért kulcskérdésnek tartom, hogy emberi léptékű, kisméretű feldolgozó üzemek létesüljenek, ahol a befektetők, a vállalkozók, a pályázók helyi érdekeltségűek legyenek, lehetőleg helyben lakók, akiknek nem mindegy, hogy milyen lesz az adott falu képe néhány év vagy néhány évtized múlva, akiknek nem mindegy, hogy van-e helyben iskola vagy hogy hogyan néz ki a főtér.

Itt nem apróbb reformokra van szükség, tudnunk kell, hogy új gazdaságot kell teremtenünk. E nélkül a helyi gazdaság nélkül nem képzelhető el a magyar vidék jövője.

A helyi gazdaság nélkül egy teljességgel kiszolgáltatott, a hatalmon lévők és a sors kénye kedve szerint sodródó társadalmak jönnek létre, amelyek egyre inkább csak lakótelepek és nem faluközösségek. A bizalmon és a kölcsönös érdekeken alapuló helyi gazdasági kapcsolatok, hálózatok egyben társadalmi, érzelmi, szociális kötődést és stabilitást is jelentenek.

Nagyon sok település illúziókat kerget a turiztika, mint új megélhetési lehetőség tekintetében. Sokan úgy gondolják ma a turizmus ment meg bennünket. Így függetlenül attól, hogy az adott te-



lepülésnek bármiféle különleges adottsága lenne vagy ilyen irányú vállalkozói aktivitás, előkészített projektek, nos e nélkül arról álmodozik, abban reménykedik, hogy ha nincs is helyi gazdaság, ha teljes mértékű a kiszolgáltatottsága a falunak, de majd a turizmus mindent megold.

Egyrészt nem old meg mindent, másrészt a turizmus nem „könnyű ipar”, hanem „nehéz ipar”. Ahhoz, hogy egy falunak komoly bevétele legyen a turizmusból több évtizedes következetes fejlesztésre van szükség, jelentős összegű beruházásokra, a szolgáltatások kiépítésére, stb.

Gazdasági szakembereink, politikusaink állandóan csak az exportról beszélnek. Ha a külkereskedelmi egyensúlyt és a makrogazdaság mutatóit nézzük, akkor igazuk van, az export nagyon fontos. De méltánytalanul keveset beszélünk vagy lebecsüljük a helyi vásárlóerőt.

Nagykörű 1750 állandó lakosának az éves összes bevétele közel egymilliárd forint. Ebből az egymilliárd forintból legalább 400-500 millió forintot élelmiszerre, nem tartós fogyasztási cikke fordítanak. Ha itt a kiskereskedelmi, nagykereskedelmi árrést kiszámoljuk, akkor hatalmas összeget kapunk. Ez az összeg maradhatna a településen, ha helyben vásárolnának és helyben termelnék meg vagy állítanák elő a vásárolt termékek egy részét, minél nagyobb részét nyilvánvalóan, annál több pénz maradna helyben.

Sokan elmondták már az előadók közül: először a helyzetet, a helyzetünket kell minél pontosabban tárgyalni, ismerni. Másrészt a fejlesztésnél legfontosabb kérdés, hogy miért fejlesszünk. A válasz nem lehet más, mint a Tisza-völgyben élő emberekért. A fejlesztés célja, hogy a Tisza-menti falvakban élők hosszú távon megéljenek szülőföldjükön úgy, hogy ne bántás a természetet, úgy hogy ne kelljen más hol kenyeret keresni és ne szoruljanak rá senki munkájára és segítségére. Minden adottságunk meg van ahhoz, hogy jól és boldogan éljünk. Nemcsak önmagunk számára állnak rendelkezésre források, hanem még másokat is boldogíthatnánk. Csakhogy rosszul használjuk fel az adottságainkat és a forrásainkat vagy egyáltalán nem használjuk föl.

Az elmúlt évtizedek tapasztalata, hogy mindenki jó akart a Tisza-menti településeknek és a jóakarók több száz kilométerre éltek a célterülettől. Ráadásul mindig kampányszerűen harcoltunk valami ellen, az árvíz ellen, a belvíz ellen, az aszály ellen, a vadkender ellen, stb.

A fejlesztések ágazatok harca is volt egyben, melyik ágazat a fontosabb, az erősebb. Vizesek és természetvédők feszültek egymásnak. Az ágazatok harcában elveszett az ember, ahogyan a sok baba közt elvesz a gyermek.

Pedig van megoldás, lehet komplex integrált terület- és vidékfejlesztési programot kidolgozni és megvalósítani. Amikor 1998-ban saját kutatásba kezdtünk azért tettük meg, mert tanulmányokkal, ajánlásokkal könyvtárakat lehetett volna megtölteni, de gyakorlati példát alig találtunk.

Ma már azt is tudjuk, kevés a jó program, kevés az elkötelezettség, kevés a hit, kevés a kézzel fogható hasznok bemutatása politikai akarat nélkül.

A legtöbb probléma megoldása a feltételrendszer megváltoztatásában rejlik.

Volt egy jó program, Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztésének hívták, széles társadalmi egyeztetés után a legfőbb érdekeltek által elfogadva öltött testet, amelyet kormányhatározatok és egy törvény is megerősített.

2004-ben mi, több mint 40 Tisza-menti önkormányzat arra szövetkeztünk, hogy elősegítsük a VTT megvalósítását. Nem ellenzéknek, segítőnek. Naívan azt gondoltuk a tiszta szándékot értékelni fogják és ténylegesen segíteni tudunk. Naívan azt gondoltuk 40 önkormányzat ereje elég lesz a megvalósításhoz. Tévedtünk. Ma már tudjuk, nem hogy 40, de még 400 sem lenne elegendő. Ezért úgy határoztunk, önkormányzati szövetségünket bővíteni kell civil szervezetekkel, gazdálkodókkal és a tudományos élet képviselőivel.

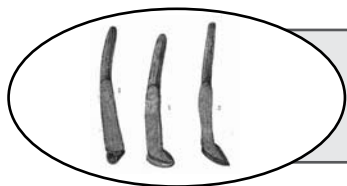
Nagyobb szövetség építésében nagy segítségünkre volt egy budapesti menedzsmenttel rendelkező projekt. Örömmel jelenthetem, egy-ség, szövetség kovácsolódik.

A Tisza-völgy fejlesztésében mindig gond volt az összehangoltság hiánya. Szövetségünk most erre is kísérletet tett.

Szövetség kovácsolódik, ahol a tüzet is életben kell tartani, erős kezű, kitartó kovácsok kel-lenek és arra is vigyáznunk kell, nehogy csak fából vaskarikát fabrikáljunk.

Ami a Tisza-völgyben nagyon hiányzik: öss-zehangoltság és az érdekérvényesítés.

A folyó, a víz összeköt bennünket. A Tisza több mint egy folyó, több mint egy vízrend-szer. A Tisza lehet egy gazdasági egység, egy együttműködő gazdasági társaság de egy lel-kület, egy világszemlélet is egyben.



Sükösd Piroska

Forrásfeltárás a SZÖVET akciócsoportjai számára

Az „Élő Tiszáért program” egyik hasznos hozadéka a SZÖVET létrejötte volt. A Tisza mellett élők boldogulását segíti, ha összefogva, egymást támogatva lépnek fel közös ügyeik intézésében. Természetesen a szervezet létrejötte nem elég, működni is kell, méghozzá, jól és ha lehet hosszú távon. A közelmúlt eseményi azt mutatják, hogy a Szövetség az első két feltételt teljesíti. A kérdés, hogy fennmaradása biztosítható-e, és hogyan.

Mint általában a hálózatok működését, 3 alapvető dolog határozza meg a SZÖVET további sorsát is. 1. A hálózat tagjai legyenek elkötelezettek a közös ügy és a közös szervezet mellett, 2. A szervezet tagjai képesek legyenek tanulni saját sikereikből és hibáikból, 3. A szervezet képes legyen forrásokat felkutatni és megnyerni a további feladatok finanszírozására.

A sorrend nem véletlen. Az első kettő teljesülése nélkül a pénz lehet, hogy többet árt, mint használ.

Együtt dolgozva a SZÖVET akciócsoportjaival, úgy tűnik, hogy az elkötelezettséggel nincs probléma, így ki is pipálhatjuk a listán. Nézzük a többit!



Ha tanulni szeretnénk saját sikereinkből (sokszor ehhez is bátorság kell), meg kell találni annak okait. A SZÖVET életében ilyen siker a Biodiverzans Pályázati Mikroalap kiírása és működtetése. Oka -nagy valószínűséggel- nem pusztán anyagi természetű, mivel nevéhez hűen nem nagy összegeket jelentett. A siker sokkal inkább annak köszönhető, hogy a gazdálkodók érezhették, hogy céljaik megvalósításához segítséget is kapnak, nem csak tanácsokat. Bár az összegek nem voltak magasak mégis lehetővé tették az elindulást, vagy átsegítették a gazdálkodót az eddig megoldhatatlannak vélt akadályon. Az Alap támogatásával több, tájgazdálkodáshoz kapcsolódó termék jön létre.

A Mikroalap népszerűsége ráirányította a figyelmünket arra, hogy érdemes, sőt szükség-szerű a gazdák kezdeményezőkészségére támaszkodni. Ha lehetőségeket teremtünk, akkor a gazdálkodók olyan újszerű megoldásokat találhatnak és olyan fejlesztéseket indítanak el, melyek az adott körülmények között megállják a helyüket, és megvalósításuk sikerrel kecsegtet. A SZÖVET működésének további tanulsága, hogy a háromoldalú partnerség, mint a helyi önkormányzatok, a civil szervezetek és a gazdálkodók együttműködése hatékony. A partnerek jól kiegészítik egymást, erősségeik és gyengeségeik képesek egymást kompenzálni.

A Szövetség fennmaradása érdekében tett erőfeszítések során érdemes ezekre a tapasztalatokra támaszkodni. Olyan forrásokat kell keresni, melyek szerkezete megfelel a kitűzött céloknak és azokat a lehető legteljesebb formában támogatja. A forrásfeltárás során érdemes a dolgokat a fejük tetejéről a talpukra állítani, ami azt jelenti, hogy ne programunkat csonkítsuk meg, hogy beszorítható legyen az éppen aktuális pályázati kiírás keretei közé, hanem olyan forrásokat keressünk melyek alkalmasak a teljes program finanszírozására.

Jelen esetben ez nem is tűnik megvalósíthatatlannak. Létezik olyan pályázati forma, mely alkalmasnak tűnik céljaink megvalósításának támogatására, ez pedig a LEADER.

A SZÖVET szempontjából a LEADER programnak két hibája van.

1. A SZÖVET számára nehézséget okoz, hogy a hálózati együttműködés és partnerség a LEADER-ben a már nyertes programok között lehetséges. Jelenleg úgy tűnik, hogy korábban létrejött összefogások, hálózatok csak akciócsoportonként pályázhatnak. Ebben az esetben fenn áll a veszélye, hogy egyes csoportok nem kapnak támogatást és a hálózati működés nehezítetté válik.

A LEADER-rel kapcsolatos másik nehézség, hogy jelenleg nincs meghirdetve, így nem tudható, hogy pontosan milyen formában lehet pályázni rá. Ennek ellenére érdemes lehet felkészülni a forrás fogadására.

**A szerző programfejlesztő,
a SZÖVET munkatársa**

A SZÖVET és a LEADER céljainak összehasonlítása:

LEADER	SZÖVET
Átfogó megközelítést biztosít a vidéki problémák megoldásában, a megvalósítás módját, nem pedig annak tárgyát jelöli ki.	Átfogó cél: A Tisza vízgyűjtőjén élők megélhetésének javítása, hosszú távú és fenntartható biztosítása.
Terület-alapú megközelítés	A SZÖVET helyben élő és dolgozó akciócsoportjai a Tisza vízgyűjtőinek térségeit képviselik.
Alulról építkező megközelítés	Az akciócsoportok, helyi szervezetek. Az akciócsoportoknak lehetőségek vannak arra, hogy a nagyobb tapasztalattal rendelkező és sikeres társaiktól tanuljanak, és társadalmi bázisukat bővítsék.
Helyi irányítási és finanszírozási rendszerek	A SZÖVET akciócsoportjainak lehetősége volt tapasztalatokat szerezni a Mikroalap működtetése során a helyi kezdeményezések támogatásában.
Háromoldalú partnerség	A SZÖVET a helyi civil szervezetek, önkormányzatok, gazdálkodók, szakmai műhelyek összefogásával jött létre.
Hálózatépítés és együttműködés	A SZÖVET egy létrejött hálózat, megfelelő együttműködési készséggel és tapasztalatokkal.
Integrált, ágazatközi megközelítés	A SZÖVET céljai elérése érdekében integrált megközelítést alkalmaz.
Innováció	A Mikroalapra beérkezett pályázatok bizonyítják, hogy az innováció, a helyi gazdaságfejlesztés széles alapú megközelítése nem idegen a gazdálkodók számára.



Benda Judit

Halál a konyhában

Gyógyszerek és vegyszerek a táplálékunkban

A Nagykörű Községi Önkormányzat és a SZÖVET közös szervezésében került megrendezésre a „Minden falu építsen...” című konferencia. A március 23-án Nagykörűben lebonyolított esemény a vidékgazdaság kérdéseit igyekezett körüljárni. Lapunk közlése az előadások szerkesztett változatát. Ez alkalommal Benda Judit gondolatait olvashatják, aki a nagyüzemileg előállított és főleg importból származó élelmiszerek veszélyeire hívta fel a figyelmet.

A megfőzött békáról szóló hasonlat

Ha egy békát forró vízzel teli edénybe teszünk, akkor az kétségbeesetten próbál menekülni a fazékból. Ha ellenben hideg vízbe tesszük, amelyet lassan melegítünk, akkor az állat hagyja magát halálra főzni, anélkül, hogy különösebben védekezne.

Ez a hasonlat találóan jellemzi a civilizált ember helyzetét napról napra egyre jobban szennyeződő környezetében.

Lángálló bevonatok a számítógéppalkatrészekben, rovar- és gyomirtószer-maradványok az ételeinkben, műanyaglágyító adalékok. A minket körülvevő világban jelenleg már több, mint 100 000 féle vegyszer létezik. A kemikáliák össztermelése az egész világon az 1930-as évi 1 millió tonnáról napjainkra elérte az évi 400 millió tonnát. A vegyszerek bejutnak az emberi szervezetbe, és a gyermekek vérében éppúgy kimutathatók, mint a csecsemők köldökzsinór vérében. A környezeti mérgek jelentős része általánosan elterjedt és eredeti származási helyüktől függetlenül csaknem mindenütt kimutathatók: az Antarktiszról származó halakban éppúgy mint az Északi-sark örök jegében.

Táplálékunk szennyezettsége visszatükrözi környezetünk szennyezettségét. Ezek az anyagok ételeink íztelen, szagtalan, láthatatlan részeseivé váltak. A béka problémája a következő: egyszerűen nem akarja észrevenni, hogy a hőmérséklet egészen lassan emelkedik. Ezért elmulasztja, hogy még idejében cselekedjen.

Megfűszerezik a nyelvünket

Ízjavítók, ízfokozók, tartósítószer, színezékek, antioxidánsok, emulgeálószer, műfűst, műtej, művíz. Az élelmiszeripar által használt adalékanyagok teljesen legálisan kerülnek bele ételeinkbe. Bár számuk ma már meghaladja a 20 000-t, az ellenőrző szervek biztosítanak afelől, hogy ezek az anyagok teljesen ártalmatlanok.

Számos természetes eredetű adalékanyag van forgalomban, amelyekről joggal feltételezhetnénk, hogy valóban azok. Ilyen az aszkorbinsav, azaz a C-vitamin, a citromsav, vagy akár a glutaminsav sói. Ez utóbbiak fehérjék természetes alkotórészei, a táplálékunkkal nap mint nap elfogyasztjuk őket. Adalékanyagként azonban furcsa tüneteket okozhatnak. A "kínai étterem szindróma" tarkó és a lábzsibbadással, nyomásérzéssel a mellkasban, fej- és hasfájással, rosszulléttel, álomossággal, olykor heves szomjúsággal jár. Gyerekek-

nél hiperaktivitást, illetve éppen az ellenkezőjét, passzivitást okozhatnak. A glutaminsav sói technológiailag teljesen fölöslegesek, mindössze ételeink kozmetikázására aszolgálnak: az ízek fokozására és a nemkívánatos mellékízek elfedésére, mint a föld-, a keserű-, a hal-, és a fémíz.

“Új színben” egy régi tradíció – a pácolás

Az adalékanyagok egy másik prominens képviselője a nitrites pácsó, amely a felvágottak, szalámik, kolbászkok 95 százalékában megtalálható. Többnyire gyorspácolásra használják, azaz a nitritet tartalmazó sóoldatot befecskendezik a húsba, amely elmélyíti a hentesáru színét szép, piros színt kölcsönözve a termékeknek. A nitrites pácsó erősíti a pác aromáját, füstölésnél pedig a füstölt ízt, amely hatásai annál előnyösebbek, minél kevesebb húsból és minél több vízből és zsírból áll a felvágott. Így a pácolás során a húsféle nem veszít a súlyából, hanem még valamennyit nyer is.

A nitrites pácsó nitritet és nitrátot egyaránt tartalmaz. Pácolásra a XVI. században használták fel először, és bár tömeges mérgezések időről időre előfordultak – amelyek hatására többször is betiltották – néhány éve a biogazdálkodásban is engedélyezett szer lett.

A „hot dog headache” vagy „virslifejfájás” éppúgy mellékhatásai közé tartozik, mint az, hogy a kísérleti állatok élettartamát jelentősen csökkenti, veszélyezteti a szervezet vitaminellátottságát, gyermekeknél károsíthatja a méregtelenítő enzimrendszert és a hormonháztartást, károsíthatja a szívet, a tüdőt, a vesét, az agyat, a heréket, erős mutagén, azaz az örökítőanyagot is károsítja, valamint növeli a vetélés rizikóját.

Öröklődő mérgek

A nitrit bűnei ezzel azonban még nem érnek véget. A gyomor savas közegében, a serpenyőben de akár már a füstölés során is a nitritből nitrózaminok keletkezhetnek, amelyek a ma ismert legveszélyesebb rákkeltő vegyületek közé tartoznak. Ezek az anyagok a természetben gyakorlatilag nem fordulnak elő, ugyanígy a friss húsban sem, német felmérések szerint azonban minden harmadik átpirosított felvágott tartalmaz kimutatható mennyiségűeket a legkülönbözőbb nitrózaminokból.

Állatkísérletekben már igen kis mennyiségben rosszindulatú daganatot idéznek elő. Vemhes anyáknak adott, egészen csekély, egyszeri dózis elegendő ahhoz, hogy az utódokon



rákot okozzon, miközben az anyaállatokon semmilyen elváltozás nem figyelhető meg. A gyermekek körében a rák, ma a közlekedési balesetek után a második leggyakoribb halálok, amely gyakorisága az utóbbi időben jelentősen megnőtt. A nitrózaminok ugyanakkor az utódok utódain is képesek daganatot előidézni, tehát a harmadik generációban is.

Nem csak a nitrózaminokról ismert, hogy többgenerációs mérgek. A policiklusos aromás szénhidrogén vegyületek (PAH), amelyek a ma ismert legveszélyesebb környezeti mérgek közé tartoznak, szintén háromgenerációs mérgek. Ezek a vegyületek környezetünkben mindenhol, a levegőben, a talajban és a vízben egyaránt megtalálhatók. A gabonában, a zöldségekben, a salátában magas értékek mutathatók ki, különösen az ipari régiókban, de a forró füstölés során is keletkezhetnek PAH vegyületek.

„No-Effect-Level” – mindig hat

Ha egy környezeti méregről egy adalékanyagról vagy bármi másról kiderül, hogy rákkeltő, akkor a lakosságot rendszerint azzal a vigasztaló érveléssel nyugtatják meg, hogy ez csak a kísérleti állatokra igaz, az embernél még nem bizonyítottak a károsodások. Tudományos körökben azonban úgy vélik, hogy megalapozatlan különbséget tenni az »emberi« és »állati« rákkeltők között. Minden olyan anyag, amely egyértelműen rákkeltőnek bizonyul, az emberre is veszélyesnek minősül.

A táplálékban található anyagok még tolerálható határértékét a „No-Effect-Level”, azaz a biztosan hatástalan mennyiség alapján adják meg. Kiszámításakor a kérdéses mennyiséget olyan alacsony szinten határozzák meg, amely mellett a rák nem fejlődik ki egy individuum élettartama alatt, hanem átlagos terhelés mellett csak 100–150 év múlva kell a rák kialakulásával számolni. Sajnos a népesség jelentős hányadánál a rák az élettartamon belülre esik: a statisztika szerint minden negyedik ember ebben fog meghalni. Magyarország évek óta vezeti a világ rákstatistikáját. A „No-Effect-Level” csak akkor lenne elfogadható érvelés, ha egy ember utód nélkül halna meg, és ha csak egyetlen, pontosan ismert rákméreggel találkozna élete során.

Ma azonban átláthatatlan mennyiségben vesznek körül bennünket rákkeltő anyagok. Így a rizikó felbecsülése illuzórikus, többek között azért is mert számos rákméreg felerősíti egymás hatását. Például ha a nitrózaminokat poliklórozott bifenilekkel (PCB), egy olyan környezeti méreggel kombinálva adjuk, amely ma gyakorlatilag minden élelmiszerben kimutatható, akkor gyorsabban és több tumor képződik. Ugyanezt a jelenséget tapasztalhatjuk ha nitróz-aminok nehézfémekkel vagy PAH vegyületekkel kapják a kísérleti állatok.

A szummációs hatás

A vajsárgát a vaj és a margarin színezésére használták évtizedeken át. Jellegzetes tulajdonsága, hogy elfogyasztása után tökéletesen kiürül a szervezetből, nem kumulálódik mint például a nehézfémek. A vajsárgáról már a harmincas években kiderült, hogy rosszindulatú daganatot

okoz, ám csak az ötvenes években ismerték fel milyen különleges módon fejti ki ezt. Az egyik legnagyobb élelmiszeripari botrány így a vajsárgához kötődik.

A kísérleti állatoknál a vajsárgából egy grammnyi mennyiség rákot okoz. Ezt a mennyiséget a kísérlet során, egészen parányi, néhány milligrammos adagokra osztották szét, és napi rendszerességgel adagolták az állatoknak – vagyis éppúgy, ahogy mi fogyasztjuk ezeket az anyagokat. Annak ellenére, hogy az állatok a napi mennyiséget néhány óra elteltével mindig tökéletesen kiválasztották, az egy gramm elfogyasztása után rák alakult ki! Ezt a jelenséget nevezik szummációs hatásnak, azaz a szervezet „emlékszik” az elfogyasztott mérgekre – ezek mennyisége összegződik, és amikor átlépi a kritikus értéket kialakul a rák.

A vizsgálat második felében a kísérleti állatok a rákkeltő mennyiség felét kapták csak meg, ismét naponta néhány milligrammos adagokban, amelyek hatására semmilyen elváltozás nem volt tapasztalható. Azonban néhány hónapos teljesen tünetmentes periódus után, hirtelen rosszindulatú daganatok fejlődtek ki. Ami annyit jelent, hogy az idő, amely egy környezeti mérge szervezetbe jutása után eltelik, bizonyos fokig úgy hat, mintha a mérget továbbra is adagolták volna. Ezzel véglegesen bebizonyosodott, hogy a környezeti mérgek esetében nem léteznek ártalmatlan mennyiségek.

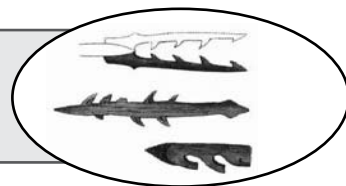
Baj van az idegeinkkel – a nehézfémek

A nehézfémek az ipari termelés következtében jutnak a környezetbe és így a vizen, levegőn talajon át élelmiszereinkbe. A kadmium, a higany és az ólom tartoznak legjelentősebb képviselőik közé. A nehézfémek a szervezetben kumulálódnak, azaz a felvett nehézfémek csak rendkívül lassan tudnak kiürülni. A nehézfém-mérgezés tünetei ugyanakkor nehezen felismerhetők, és az általános betegségi tünetek éppúgy jellemzik mint a közérzet romlása, fáradékonyság, idegrendszeri tünetek.

A nehézfémeket főleg a szervezet méregtelenítő szervei gyűjtik magukba, így a vese és máj. A környezet egyre növekvő nehézfém-tartalmát jól jelzi, hogy két generáció alatt a vesekéreg kadmiumtartalma ötvenszeresére nőtt. Új-Guinea megközelíthetetlen dzsungleiben vagy a Himalája félreeső völgyeiben, a nyugati civilizációtól érintetlenül élő emberek véreben kimutatható ólom-mennyiség tizede annak, amit eddig „természetesnek” és „egészségesnek” tartottunk.

A nehézfémeknek kevésbé látványos, ám annál ijesztőbb tulajdonsága, hogy átjutnak a magzatba. Az utódok, amelyek soha közvetlenül nem kerültek kapcsolatba a nehézfémekkel, látszólag teljesen egészségesen fejlődnek. Viselkedés tesztekben azonban kitűnik, hogy viselkedésük alapvetően eltér a normálistól.

A nehézfémek által okozott egyik leglátványosabb katasztrófa a japán Minamatában történt. Az idilli kus tengerparti halászfalu közelébe 1932-ben egy vegyi gyár telepedett le, amely higanytartalmú szennyvizét a tengerbe engedte. Húsz évvel később a régióban titokzatos idegrendszeri betegségek ütötték fel a fejüket. A betegek nem tudnak normálisan látni, hallani, beszélni és tapintani. Az izomműködés összhangja



oly mértékben zavarttá válik, hogy még az evés és az ivás is nehezükre esett. Reszketés és görcsök kísérték azt a folyamatot, amely során a végtagok fokozatosan rendellenes tartásokba merevednek. »Lélegző fabábuk« – így nevezték a szerencsétlen áldozatokat. A következő években a betegség járványra szélesedett. Nem sokkal később felfedezik, hogy a betegség okozója a higanytartalmú hal, a bűnös pedig a vegyi üzem. A felfedezést azonban titokban tartják, miközben tovább nő az áldozatok száma. Csak 1971-ben kötelezik a gyárat arra, hogy ne engedjen több higanyt a tengerbe. Bár eddigre már az egész világ számára nyilvánvalóvá kellett volna válnia annak, hogy milyen iszonyú következményei lehetnek a hanyag és profitorientált környezetpolitikának, az ezt követő időkben még többször történt hasonló katasztrófa.

Gyógyszermaradványok

Az intenzív állattartás a lehető legkisebb helyen, a lehető leggyorsabban, a legkevesebb takarmánnyal akar minél nagyobb hústömeget termelni. Ez gazdasági szempontból teljesen érthető is, hiszen nem enni akarják a termékeiket, hanem eladni. Ehhez a múltban számos segédanyag állt rendelkezésükre – így a hormonok és az antibiotikumok, amelyek hozamfokozóként történő felhasználása Németországban és Európa számos más országában már évtizedek óta tilos. A nyolcvanas években ennek ellenére még rendszeresek voltak a visszaélések és a vizsgált minták nagy százalékában találtak hormonmaradványokat. Magyarországon a hormonkészítmények soha nem voltak engedélyezve hozamfokozásra, és a hazai ellenőrző szervek vizsgálataik során, még hormonmaradványra nem bukkantak. Holott Magyarország a nyolcvanas években rendszeresen vásárolt húst Nyugat-Európából. Azokat a bizonyos húshegyeket, amikkel az EK nem tudott mit kezdeni és a hűtőházakban tárolt még lejártuk előtt a megvettük, és konzervnek dolgoztuk föl.

A hazai hivatalos szervek szerint itthon visszaélések ma sem történnek, minden kimutatott gyógyszermaradvány a határétekek alatt mozog. Ennek kissé ellentmond az Országos Élelmiszervizsgáló Intézetnek az a megállapítása, hogy „bár a vizsgálatok eredményei azt bizonyítják, hogy tiltott hozamfokozók igénybevétele miatt nem fordul elő kifogásolt minta, de sajnos az utóbbi időkben egyre gyakrabban történik visszaélés, hiszen a határok nyitottak, bárki megveheti és behozhatja ezen szerek valamelyikét.”

Hasonló megállapításra jutotta a Magyar Tudományos Akadémia „Safe Food” nevet viselő Unió projektje is, amely a hazai élelmiszerbiztonsági rendszert vizsgálja: véleményük szerint az utóbbi években az élelmiszer-biztonsági kockázatok növekedtek.

Fogyasztói önvédelem

A fogyasztói tanácsok értelméről és értelmetlenségéről egy csokorra valót ad nekünk a Kapfelsperger/Pollmer szerzőpáros:

„A félelem és a bizonytalanság jó táptalajt nyújtanak az olyan elszigetelt tanácsoknak, amelyek önmagukban

még igazak is lehetnek. – írják – Aki szeretné elkerülni a céziumot, az ne fogyasszon többé tejsavót. Nyugodtan ehet viszont sajtot. Tudniillik a cézium a savóban gyűlik össze, a sajt pedig tiszta marad. Aki pedig inkább a plutónium rizikóját óhajtja elkerülni, az csak a savót fogyasztsa, és a sajtot dobja a szemetesbe. Hiszen a plutónium éppen fordítva viselkedik, mint a cézium.

Szeretné megvédeni családját a húspanban található gyógyszerdepóktól? Akkor a legjobb, ha úgy tesz, mint a legtöbb állatorvos: soha ne vegye a disznó nyakát. Ebbe többször injekciónak, mint a többi testrészebe. A hivatalos fogyasztó-felvilágosítók ezt egészen másképp látják. Ők a leginkább azt ajánlják, hogy „ha sültet készítünk, válasszunk húst a nyaktájékból”. (1576) Ez ugyanis a „beteg” PSE-disznók esetében sem zsugorodik össze annyira.

Szeretnének még egy jótanácsot? Higanymentesen akar élni? Akkor az Ön számára a tonhal tabu kell legyen. A szomszédja viszont főként az ólomban szegény ételeket keresi, mivel ismeri a szervezetbe jutott ólom veszélyeit? Akkor mondja meg neki, hogy a friss tonhal az összes élelmiszer közül a lególommentesebb. (874) A fenti séma szerint aztán mindenki összeállíthatja a saját személyes mérgezés-trendjét, és megint minden a legnagyobb rendben van.”

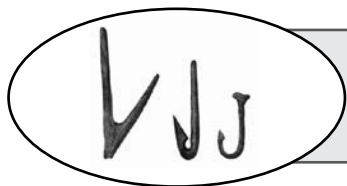
A kérdés tehát éppoly bonyolult, mint amilyennek látszik.

Paracelsus mondása, amely szerint csak a mennyiség határozza meg, hogy egy anyag mérgező-e, több mint 400 év után – legalábbis a rákkeltő hatásokra vonatkozóan – érvényét veszítette. A rákkeltő anyagok ugyanis „rendkívül veszélyesek, még akkor is, ha csak korlátozott ideig fejtik ki hatásukat. Ezért alapvető kötelességünk, hogy a fogyasztókat minden rákkeltő vegyülettől óvjuk, mindennapi és munkahelyi környezetükben egyaránt.”, követelte Druckrey professzor már az ötvenes években, munkáinak tapasztalatai alapján. Majd így folytatja: „A rák az emberiséget fenyegető legveszélyesebb járvány. Szeretnék arra emlékeztetni, hogy az olyan fertőző járványokat, mint a pestis, a kolera, a himlő vagy a lepra, nem azért sikerült legyőzni, mert valaki feltalált ellenük egy gyógyszert – ezek mind a mai napig nem léteznek –, hanem csakis a céltudatos profilaxis révén, az okok kiküszöbölése révén.”

Ez pedig magyarul azt jelenti, hogy a rákot nem lehet a gyógyszeripar valamilyen drága csodaszerével meggyógyítani, hanem meg kell előzni: tiszta levegővel, szermaradványoktól mentes élelmiszerekkel és egészséges lakás- és munkakörülményekkel. Ezek a tények már évtizedek óta ismertek.

A szerző gyógyszerész

Az idézetek Eva Kapfelsperger és Udo Pollmer Halál a konyhában, Gyógyszerek és vegyszerek a táplálékunkban című könyvéből származnak. Kétezerégy kiadó, Piliscsaba, 2006



„...Vizes időük vóutak”

Gyűjtések a Bodrogból

A KARCSAI TÜNDÉRTEMLOM

Arrúl vóut szóu, hogy kárcsai templomot tündérlányok építették, valamikor. Avvál hibáztak valahogy, hogy nem bírták valami kőüre ott az ájtónál, vagy valahova rávágni, hogy hányba vóut építve- mer így ne tudja az ember. Lehet, hogy azt mondják, belül van olyan kő, hogy rájta van, de hát azért nem bontják el a falat. Tündérlányok építették, és mikor készen vóut, hozták bele a harangot. Éjfél után vóut az időü, a kakas megszólalt, bejesett a Kárcsába a harang. A vízbe. Élmentek hat ökrrel huzatni kifele, akkór megfogta a hat ökr, húzta vóun ki, meg is húzta. Mikór mán majd kigyótt vóuna a vízből, akkor, akkor kiját valaki, hogy:

- Jaj a kisujjam!

Akkor:

- Hóóu!

Rákijátottak az ökrökre, megálltak az ökrök. Még léjebb ment oszt a harang. Hát oszt nem tudták kihúzni. Mér azt mondják ott van, ha igaz, én nem tudom. Ott vóun a vízbe, lenn a sárba illetve.

(Balassa Iván gyűjtése, Karcsa, 1963.)

KISASSZONY A SZEKÉREN

Már régebben történt ez az eset, még nagyapáink idejébe. A régi világban még nem vóut ilyen nagy postaforgalom, ilyen mint mán manapság van. Az öregek Nagykövesdre hordták a postát. És az vóut akkoriba a szokás, hogy négy ökröt fogtak be, és egy levelet vittek, a zsebbe tette a levelet és ment az ökr előűt.

Aztán abba az időübe, hát vizes, ilyen nagy vizek vóutak, vizes időük vóutak, úgyhogy bizony vízen is kellett keresztülmenni. És például a kiskövesdi részen, legelőü részen volt egy ilyen nagyobb vizes rész, ahol bizony fel kellett a szekérre is ülni, mer nem lehetett átjutni másképpen csak szekérrel, ökrös-szekérrel.

Ahogy visszajövetbe mán, a postát amikor Nagykövesden leadták, leadta az öreg bácsi, aki elmondta ezt a történetet, jött hazafelé, hát látta, hogy a víz szélén ott sétálgat egy szép kisasszony, nagyon szép ruhába. Hát ő odaszóult a kisasszonynak, hogy:

- Mi az, át akarna menni azon a vízen?

Persze az nem válaszolt neki semmit, hanem csak elfordult és másfele kezdett elhaladni. Majd amikor az öreg beért a víznek a közepi tájára, akkor a kisasszony, ahogy fordította a fejét, hogy nézi, hogy a kisasszony merre halast, hát látja, hogy mögötte a szekéren ott ül, a háta mögött. Persze őü nem mert odanézni, hanem hát csak úgy balszemelt mindig, hogy hét ki az, mi az, miféle teremtés lehet az, hogy se nem szóul őühozzá, semmi, csak ott ül őümellette.

Majd amikor átért a vízen, hát mindig figyelte, figyelte. Amikor kiérték a vízből, akkor a kisasszony látja, hogy hát mán jóu távol halad a víz szélén, mán el is tűnt őütülle. S utána egy nagy pocsorászás történt a vízbe, tapsolás és kikacagták őütet. Őü pedig nagyon meg vóut ijdeve, meg vóut lepőüdvé és hát hazaballagott és elmondta az esetet, mi történt őüvele.

(Balassa Iván gyűjtése, Karcsa, 1963.)

LOVAK A VÍZ FELETT

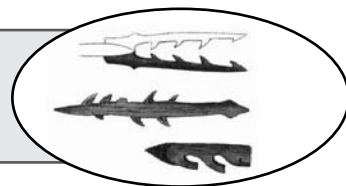
A Vízibordán két ló állandóan ijeszt, ha éjfélikor jár arra valaki. De nem minden időübe jelenik ez meg, mert valamikor régen az igások mentek haza, s már be vóut fagyva a Karcsa, s az egyik igást elcsalták, hogy a Biharomba menni akart haza, a tanyába és elcsalták, mert keresztút van éppen ott, hát nem engedték, hogy a Biharom fele menjen, hanem Karcsa fele csalták.

És behajtott a lovával. A mostani posta előűt. Onnan csalták a Karcsa szél felé. Nem errefele ment le a téesz fele, amerre Biharom tanya vóut, Karcsa fele csalták el. És az egész nép kiment a községből a nagy hörgésre, mikor a két ló dögölt bele a vízbe, mert nem tudott kijönni. A jég leszakadt alatta és kifelé meg nem tudta fordítani a lovakat, mert aki odacsalta az nem hagyta neki, úgyhogy hát el is csapta oszt a báróü, fizetést se kapott, a két ló hogy beledögölt a Karczába. Hát vóutak már olyan emberek, akik

halászni jártak, és nem merték az emelőü betenni a vízbe, mert két ló állandóan ott járt a víz felett, mint aki ott legel. Meg akarták fogni, hát akkor meg megfogták a semmit, de a ló csak ott vóut és nem tudták megfogni. Hát sokszor elriasztja az ilyen halászbereket, akik járnak éjszaka halászni és nem mernek a víz szélére odamenni, ahogy meglássák a két lovat.

(Balassa Iván gyűjtése, Karcsa, 1963.)





MESEK A TISZA-VÖLGYBŐL



Ritka már a Beregben a működő gémeskút

Lejegyezte: Filep Attila

A szegényember esete a falusi legelővel

Írta: az Élet

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer a nagy síkság kanyargó folyója mentén, a hegyek lábánál egy eldugott, kies táj, a Zugság. A területét évről évre látogatták az árvizek. A rendszeres elöntéseknek köszönhetően fára, halra, vadra az itt élőknek nem volt gondja, a széna és a gyümölcs is bőségben megtermett.

A szegényemberek a Zugság erdőségeiben disznókat hizlaltak, az irtásréteken tehénkéiket legeltették és szénát gyűjtöttek

télire; a falvak közelében a hatasabb részekben szántottak, vetettek - így teltek az évszázadok egymás után. Aztán jöttek olyan idők, hogy a szegényemberek a tsz földjén szántottak, vetettek, legeltettek - s így teltek az évtizedek egymás után. A táj itt eközben alig változott. De nagyot változott másutt! Látták ezt az errejárók, s messzeföldre hírért vitték e szépséges vidéknek. Így történt, hogy egyszer csak védett természeti terület lett a

Zugság tája. De mindebből az itt élők nem sokat vettek észre, s ugyanúgy éltek és gazdálkodtak a Zugsági Tájvédelmi Körzetben, mint azt korábban is tették.

Aztán mint minden, elmúltak a tsz-idők is, s a szegényemberek a hajdani földjeikért kapott fabatkáért újból birtokot szereztek, és újra maguknak szántottak, vetettek, legeltettek. Így történt ez János gazdával is, aki a Zugság egyik kis falujában lakott fiatal feleségével. Volt ennek a falunak



egy végeláthatatlan nagy legelője, aminek fűvén ember emlékezet óta évről-évre több száz marha hízott gömbölyűre gazdáik nagy-nagy gyönyörűségére. Ezt a legelőt azonban a szegényemberek nem oszthatták fel maguk között a kapott és erre tartogatott fabatkáikért, mert időközben a falusi legelő védelemre tervezett terület lett. Nem igazán értette János gazda, hogy mit is jelent ez, de alapvetően nyugodt ember volt, így nem háborgott, de azért csak furdalta az oldalát a kíváncsiság, hogy akkor most mi is lesz a legelővel. Aztán arra gondolt, a sok szegényember sok megmaradt fabatkája biztosan ér valamit, s ha legelő nem is kerül a tulajdonukba, hát csak kapnak érte egy kis pénzecskét.

Jogállamban – úgy hallotta – már csak így dukál. A pénzecskének is örült volna János gazda, mert ebben az időben született meg a kislánya, s a gyerekáldás nemcsak örömet hozott, hanem bizony kiadásokat is. S ő szeretett volna mindent megadni kis családjának.

Az évek jöttek és elmúltak, a leányka szépen cseperedett, a tehénkéek pedig – hol ezért, hol azért – egyre fogytak a faluból. (No, nem farkas vagy medve hordta el őket, s nem is valami járványos marhavész tizedelte az állományt, hanem az emberi oktalanság - de ez már egy másik mese.) Hogy szavamat ne felejtsem, a falusi legelő ügyében a hosszú évek során semmi nem változott: a gazdáknak volt

is fabatkája, meg nem is, a falunak volt is legelője, meg nem is – pénz pedig egyáltalán nem volt. A falu csordája – már ami maradt belőle – továbbra is a régi legelőn legelt, hát hol másutt is legelhetett volna. S mire János gazda kicsi lányából nagylány lett, a hajdani több száz marha helyett már csak néhány tíz járta a legelőt. De a kevés jószág már nem bírta becsülettel lerágni a legelő fűvét, a csordás már nem irtotta a szúrós gyomokat, s a gazdák sem tisztították meg az egyre terebélyesedő kökénybokroktól. A falusi legelő, ami nem volt már a tsz-é, de nem volt a falué és a gazdáké sem, hosszú éveken át nem volt senkié sem..., és úgy is nézett ki.

Folytatjuk.

Sajnos a gyepen ilyen állapotok uralkodnak



A Duna mente népének ártéri gazdálkodása

Dr. Andrásfalvy Bertalan néprajzkutatónak a „Duna menti népének ártéri gazdálkodása Tolna és Baranya megyében az ármentesítés befejezéséig” címmel megjelent könyvét 1975-ben adta ki a Tolna Megyei Levéltár. A könyv tartalmában és földrajzi értelemben messze túlmutat a néprajzon, valamint a címben szereplő két megyén: sokat hivatkozott alpművé vált többek között a tájhasználat és vízgazdálkodás szakértőinek körében is. Összefoglaló jellege és gazdag forrásanyaga miatt is gyakran keresik, ezért vált szükségessé az új kiadás előkészítése.

A második, kiegészített kiadás szerkesztése, nyomdai előkészítése folyamatban van.

A könyv rendszerezi a táji adottságokkal, a gazdálkodással kapcsolatos ismereteket. Leírja, hogy az ember milyen módon alkalmazkodott a táj nyújtotta lehetőségekhez és milyen szerepet játszott a gazdálkodás feltételeinek megőrzésében.

A szerző részletesen bemutatja a táj népének életét, gazdálkodását, az ártéri táj lehetséges hasznóvételeit, például az állattartás és a halászat módjait, a táj változásait. Értelmezi a Duna menti települések sorsának a környezeti változásokhoz kapcsolható átalakulását, és előre vetíti a máig tartó mélyreható változásokat.

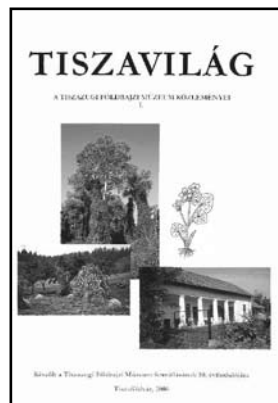
Igényes olvasótábor számára készült, tartalmában, megfogalmazásában és formai megjelenésében egyaránt. Szakembereknek, kutatóknak, oktatóknak, diákoknak, vagy a téma iránt érdeklődő nagyközönségnek egyaránt élvezetes és gondolatébresztő olvasmány.

A tartalomból:

1. A táj természeti adottságai
2. A települések és népeik
3. Az ártéri hasznóvételek
4. Az erdők hasznóvétele
5. Irtások, rétek, kaszálók
6. Állattartás
7. Földművelés
8. Jegyzetek

Keménykötésű könyv, színes védőborítóval, számos fekete-fehér és színes illusztrációval, kb. 350 oldal.

Az Ekvilibrium Kiadó várja szervezetek és egyéni támogatók segítségét. Kérjük előrendelési szándékát az ekvilibrium@t-online.hu drótlevelelcímen jelezze.



**(A Tiszazugi Földrajzi Múzeum Közleményei)
Szerkesztette: Mező Szilveszter-Túri Zoltán
Tiszaföldvár, 2006
159 o.**

A Tiszazugi Földrajzi Múzeum új periodikát indított Tiszavilág címmel. Az ötvenéves intézmény tiszteletére 2006-ban jelent meg az első szám. A kötet hátsó borítóján olvasható a szerkesztők ajánlása:

“Ünnepi, jubileumi kötetet tart kezében az olvasó. Kereken 50 évvel ezelőtt – 1956 szeptemberében – az Alföld szívében fekvő Tiszaföldváron, Varga Lajos áldozatos munkájának köszönhetően megszületett a Tiszazugi Földrajzi Múzeum. Ez a jeles évforduló készítette a tanulmánykötet szerzőit arra, hogy írásaikban felidézzék e hányatott sorsú intézmény és a múzeumnak otthont adó tiszántúli kisváros színes történetének egy-egy fejezetét. A kötetben szereplő földrajzi, néprajzi, archeológiai és történelmi tanulmányok többsége Tiszaföldvár és a Tiszazug természeti, társadalmi és gazdasági viszonyait állítja vizsgálatainak középpontjába.”

**Túri Zoltán
szerkesztő**

Fenntarthatóság és globalizáció sorozat

Az Ünnepi Könyvhétre jelent meg a L'Harmattan Kiadó „Fenntarthatóság és globalizáció” című sorozatának első öt füzetét:

1. Lányi András: A globalizáció folyamata
2. Lányi András: A fenntartható társadalom
3. Kajner Péter (szerk.): Gaz-

da(g)ságunk újrafelfedezése. Fenntartható vidéki gazdaságfejlesztés elméletben és gyakorlatban

4. Jakab György - Varga Attila: A fenntarthatóság pedagógiája
5. Takács-Sánta András (szerk.): Paradigmaváltás?! Kultúránk néhány alapvető meggyőződésének újragondolása

A füzetek a Könyvhét befejeztével kaphatók a nagyobb/jobb könyvesboltokban. Biztosan beszerezhetők a L'Harmattan Kiadó boltjában (Bp. V. Kossuth L. u. 14-16., tel.: 267-5979, e-mail: kiado@harmattan.hu, honlap: www.harmattan.hu).

További információk a BOCS Alapítvány honlapján (<http://bocs.hu/index.php?&t=fdk/minden.php?d=1359>).

Alább az egyes füzetek rövid tartalmi kivonata olvasható.

Fenntarthatóság és globalizáció 1-5.

1. Lányi András: A globalizáció folyamata

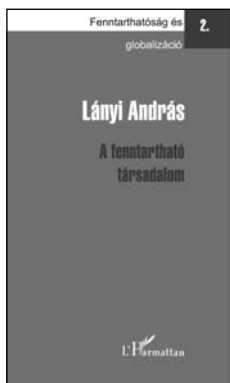


A tudományos és technikai haladás történelmileg szükségszerű diadalába vetett hit a huszadik század végére súlyos kétségeknek adta át a helyét. A természet legyőzése, a legyőzött természet kifosztása és elpusztítása szemlátomást nem járt az ember felszabadításával. Többé nem a fejlődés áldásaiba vetett bizalom igazolja tetteinket, hanem a beletörődés a dolgok menetének kikerülhetetlenségébe és megváltoztathatatlanságába. A kötet szerzője esz-

széjében a globalizáció és a napjainkban javában zajló ökológiai katasztrófa kérdéskörét járja körül.

(61 oldal, 700 Ft)

2. Lányi András: A fenntartható társadalom



Az egyes természettudományi részterületek kutatóinak többsége szerint a jelenlegi népesedési, technológiai és környezethasználati trendek hosszú távon mindenképpen fenntarthatatlanok. Függetlenül attól, hogy a következő évtizedekben sikerül vagy nem sikerül a romlást némileg mérsékelni, az anómia és degradáció folyamatai az idő előrehaladtával számos területen katasztrófális következményekhez fognak vezetni. E képtelen jövő elhárítása vagy

elszenvedése ma már nem a természet "rugalmas" viselkedésén múlik, mellyel máris túlságosan visszaélünk, hanem a szociokulturális tényezőkön. A globális egymásrautaltság világában élünk: ezért nem mondhatunk le arról, hogy a most kibontakozó, országhatárokon átívelő és a világpolitika viszonyait, témáit és szerepköreit átrendező erőfeszítésekben, amelyek a környezeti katasztrófa elhárítása körül forognak tevékenyen részt vegyünk.

(56 oldal, 700 Ft)

3. Kajner Péter (szerk.):

Gazda(g)ságunk újrafelfedezése. Fenntartható vidéki gazdaságfejlesztés elméletben és gyakorlatban

A folyamatos gazdasági növekedés által teremtett össztársadalmi jólét mítoszáról mára bebizonyosodott, hogy tévút. Nem csak a társadalmi különbségeket növeli elviselhetetlen mértékűre, de ökológiai katasztrófá-



val fenyegeti Földünket. A kötet a fenntartható gazdálkodás feltételeit mutatja be elvi oldalról; a vidéki gazdaságfejlesztés példáján keresztül pedig rámutat: a gyakorlatban is megvalósítható olyan modell, amely erőforrásait nem éli fel, mégis jólétet teremt. A hazai, fenntartható vidékfejlesztés stratégiájára és eszközeire tett javaslatok jelentős része nem csak Magyarországon, de a nemzetközi fejlesztésben is hasznos lehet.

(151 oldal, 1500 Ft)

4. Jakab György - Varga Attila: A fenntarthatóság pedagógiája

Jól tudjuk, hogy a magyar társadalom csak akkor lesz képes sikeres válaszokat adni a 21. század globális kihívásaira, ha széles körben is polgárjogot nyer a fenntarthatóság szemlélete, az élhető természeti és társadalmi környezet megóvásának közös felelőssége. A fenntarthatóságot célként kitűző komplex nevelési munkában kiemelt szerepet játszik az iskola, amelynek - többek között - közvetítenie kell ezt a közös felelősséget a felnövekvő nemzedékek számára. A kötet két írása lényegében a fenntarthatóság eléréséhez nélkülözhetetlen természeti és társadalmi környezetvédelem szemléleti alapjait, valamint az iskolarendszer ezzel kapcsolatos általános és nagyon is kézzel fogható feladatait fogalmazza meg - természetesen nemcsak a pedagógusok, hanem valamennyiünk számára.

(74 oldal, 900 Ft)



5. Takács-Sánta András (szerk.): Paradigmaváltás?! Kultúránk néhány alapvető meggyőződésének újragondolása

Környezeti problémáink enyhítése érdekében gyakran fölmerül egy világnézeti váltás (más szóval: paradigmaváltás) szükségessége. A szöveggyűjteményben szereplő öt írás az egyre erőteljesebb "új ökológiai paradigma" jegyében született: megkérdőjelezi kultúránk egy vagy több alapvető meggyőződését, és ezek meghaladására, újakkal történő helyettesítésére szólítanak föl. A kötet szerzői: John Gowdy, David W. Orr, Pataki György, Wolfgang Sachs, Szvetelszky Zsuzsanna és Takács-Sánta András.

(72 oldal, 900Ft)





„FORRÁS”

Az egyik képen a Misid patak látható, mely Romániában a Királyerdőnél a Sankolyos előtti részén bal oldalról csatlakozik a Körösbe. Hát igen, sokat kell csordogálnia, míg a Tiszába ér. A Nagymagyar barlang közvetlen a Körösparton nyílik, utána a patak, utána Kelet-Európa legnagyobb mészkőbarlangja, a Szelek-barlangja, kb. 45 km járathosszal, tágas, néhol gigantikus méreteivel és gyönyörű cseppköveivel. A hegyoldalon van a Szelek-barlang bejárata, amit 1957-ben Bagaméri Béla fedezett fel. Utána a víz egy csavart-kanyart ír egy sziklaorom körül, melynek tetején egykori Zichy várkastély maradványain épített turista szállás van.

A másik kép az Aggteleki karsztvidéken, Jószaftó közelében a Kossuth-barlang részlete, melyben azért több víz is van. A barlangból a felszínre törő víz a Nagy-Tohonya-forrás nevet viseli, mely vize télen melegebb, mint nyáron!! Erről a helybéliektől tudomást szerezve a neves barlangkutató Kessler Hubert több mint 20 évig foglalkozott a gondolattal, hogy a forrásnál nagy barlangrendszer lehet. Majd 1953-56-ig egy 40 m-es tárót építettek ki és 1956 február 7-én bejutottak a barlang főágába. Ez az egyik legkedvesebb barlangom, itt van kis és nagyméretű, tiszta szikla és agyagos kuszoda, csepergő és hömpölygő víz, és egy csodálatos de igen veszélyes szifonrendszer búvároknak, van sétáló és van mászó része. ... igazi BARLANG !!!!

A vízről mint olyanról csak annyit, hogy matematikailag lehetséges hogy amit ma megittam, abban volt egy molekula mely vagy abból ahol fürödtem anno, vagy amiben a delfín úszott, vagy akár egykor a Niagarából párologott a légkörbe. Ugye milyen csodálatos ez a lehetőség?

Kép és szöveg: Kovács István,
KRISTÁLY Sport és Természetvédelmi Egyesület
(Debrecen)